

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Social mobilisering i en samtida kontext

- en diskussion kring socialtjänstens arbetsmetoder

Socionomprogrammet

C-uppsats, HT - 2007

Författare: Magnus Bergström och Ida Svensson

Handledare: Björn Andersson

Abstract

Titel: Social mobilisering i en samtida kontext – en diskussion kring socialtjänstens arbetsmetoder

Författare: Magnus Bergström och Ida Svensson

Nyckelord: Samhällsarbete, social mobilisering, socialtjänst, professionalisering, evidensbaserad, vinjettmetod

Uppsatsens syfte är att föra en diskussion om samhällsarbete och social mobilisering och huruvida dessa arbetsmetoder återfinns inom socialtjänstens arbete idag. De centrala frågeställningarna är: Hur ser kännedomen om samhällsarbete och social mobilisering ut inom socialtjänsten? Förekommer samhällsarbete och social mobilisering som arbetsmetoder inom socialtjänsten? Vilka orsaksförklaringar ges till social problematik? Vilka är de dominerande teoribildningarna och arbetsmetoderna på arbetsplatserna och vad får de för genomslag i insatserna? Upplever man inom socialtjänsten att det finns möjlighet att påverka vilka typer av insatser som ska ges?

Uppsatsen bygger på teorier om samhällsarbete och social mobilisering, professionalisering samt Giddens strukturbegrepp. Datainsamlingen har skett genom intervjuer i vilka vinjettmetoden ingått.

Slutsatser som dras är att det inom socialtjänsten inte arbetas utifrån samhällsarbete och social mobilisering i sin helhet. Däremot finns mobiliserande inslag, främst kopplade till synen på klientens delaktighet i arbetet och i utformandet av insatser. Förklaringar till detta kan läggas dels i byråkratins myndighetsutövande struktur där vi genom Giddens strukturbegrepp diskuterar hur socialtjänstens formella och informella regler påverkar möjligheterna att som enskild socialarbetare utforma alternativa arbetsmetoder. Då socialarbetarens i sitt handlingsutrymme har lättare att påverka klienten än strukturen får ofta klienten anpassas till byråkratins ramar snarare än tvärtom.

Kännedomen om samhällsarbete och social mobilisering är relativt liten inom socialtjänsten vilket relateras till i hur stor utsträckning teoribildningarna presenteras på socionomutbildningen. Även hur den pågående professionaliseringsdebatten kan ha inverkan på innehållet i utbildningarna och på arbetsmetoder inom socialtjänsten tas upp. Vi diskuterar att det sociala arbetet gått mot en mer individriktning i sitt utformande vilket kan ses som en anledning till att samhällsarbete och social mobilisering inte är framträdande teorier och arbetsmetoder inom socialtjänstens arbete.

Tack...

Vi vill tacka vår handledare Björn för värdefulla och insiktsfulla kommentarer. Din kunnsighet i ämnet har varit en stor tillgång och inspiration för oss.

Tack också till våra informanter som tog sig tid att träffa oss och bidrog med sina erfarenheter och kunskaper.

Innehåll:

1. Inledning	1
Ämnesval.....	3
2. Bakgrund	5
Settlementrörelsen.....	5
Samhällsarbetets framväxt	6
3. Syfte och frågeställningar	10
Syfte	10
Frågeställningar.....	10
4. Metod	11
Tillvägagångssätt.....	11
Vinjettmetod.....	12
Litteratursökning	14
Urval.....	14
Analysmetod.....	16
Etiska överväganden	18
Validitet och giltighet.....	19
5. Teoretisk referensram	20
En inblick i det svenska forskningsfältet.....	20
Teoretiska utgångspunkter	22
Samhällsarbete och social mobilisering	22
Professionalisering	24
Giddens strukturbegrepp	27
6. Resultat och analys	31
Samhällsarbete och social mobilisering inom socialtjänsten	31
Teori, arbetsmetoder och insatser.....	38
Handlingsutrymme	42
7. Avslutande diskussion	47
8. Referenser	49
9. Bilagor	51

1. Inledning

1900-talets svenska politik har präglats av en stark statsapparat där staten genom den offentliga sektorn haft en tydlig socialpolitisk ambition. Det har funnits en politisk vilja att skapa strukturer för att handskas med sociala problem inom ramarna för det som kommit att kallas för välfärdsstaten. Utifrån detta har det byggts upp ett välfärdssystem som innehåller ett starkt socialt grundskydd för individen. Under 1960 och 1970-talen vann en tankeströmning om att det sociala arbetet skulle ha en så förebyggande prägel som möjligt mark. Grundläggande tankar var att förändringar skulle byggas underifrån, människor skulle själva få möjlighet att definiera sina behov och aktivt planera inför framtiden. Två centrala delar var att den egna individen är den största experten kring sitt liv och att socialt arbete skulle vara effektivast om det med strukturförändrande arbete kunde förebygga att sociala problem uppstod. Dessa tankar låg i tidens anda och ses som kulmen på det strukturförändrande sociala arbetet. Detta då senare tids riktning givit ämnesområdet en mer individriktad prägel. Därmed inte sagt att den strukturella synen har försvunnit från dagordningen, socialtjänsten har i sitt uppdrag att verka för strukturella förändringar. Som myndighet har socialtjänsten en översikt på hur det sociala arbetet utformas och vad det ger för konsekvenser, inte minst vad olika socialpolitiska åtgärder innebär för medborgarna och samhället i stort.

Det har genom åren förts en diskussion om de sociala problemens uppkomst, vilken givetvis varit påverkad av den samtida samhällskontexten. Kanske kan man se de mer individuella behandlingsmetodernas popularitet efter 1970-talet som ett led i den nyliberala riktning som politiken tagit efter det. Ett mer individriktat samhälle skapar också en starkare prägel av mer individuella förklaringar till uppkommen problematik och därmed individbaserade lösningar. Den senaste tidens utveckling har i alla fall inneburit en framväxt av en privat marknad inom den sociala sektorn vilken allt som oftast är inriktad på behandlingsarbete. Det är något som måste ses som ett resultat av hur samhället ser ut. För att exemplifiera hur synen på social problematik är under ständig förändring tittar vi tillbaks till 1800-talet då det sociala arbetet som ämnesfält uppstod här i västvärlden. Det var en tid som innebar stora förändringar för såväl människors levnadssätt som levnadsvillkor i och med industrialiseringen. Med den tillkom en stor urbanisering och nya stadsdelar växte fram i de städer där utvecklingen var som starkast. Det medförde att gamla sociala nätverk bröts upp och blev tvungna att ersättas med nya, vilket inte alltid innebar en utveckling i positiv riktning för individen. Dessa förändringar skapade också nya uttryck för sociala problem och denna problematik tydliggjordes då den blev koncentrerad till de stadsdelar där människor med begränsade

resurser samlades. Inte sällan utmärktes dessa områden av dålig standard och påvra levnadsförhållanden, liksom de arbeten dess invånare arbetade på. Det gick inte undgå se att detta var en samhällslig problematik skapad av tidens omvälvande förändringar, att den nya samhällskonstruktionen skapade nya sociala problem. Det växte med det fram en syn på samhället som konstruerat och förändringsbart, vilket skapade en grogrund för att se strukturella lösningar på sociala problem och sociala problem som ett resultat av strukturer.¹ Härur skapades socialt arbete som ett eget ämnesfält.

Vi ansluter oss till den skola som anser att de strukturer som samhället är uppbyggt kring är skapade i relationer och avtal människor emellan, såväl som mellan individer som inom och mellan institutioner. Strukturerna har alltså konstruerats av det sociala samspelet som vi människor hänger oss åt varje dag, likväl som dessa strukturer påverkar allas våra ageranden. Samhället är utifrån detta synsätt summan av mänskliga interaktioner och sociala ageranden och blir därmed i förlängningen en social konstruktion.² Dagens svenska samhälle är alltså något som blivit format och konstruerat genom historien till vad vi har idag i form av välfärd, samhällsliga institutioner och utbildningar. Vårt samhällssystem skiljer sig från andra länders även om likheterna i många fall föreligger vara fler än olikheterna. Poängen är dock att en samhällskonstruktion är knuten till kulturella värdegrunder och idétraditioner lika mycket som geografiska skiljelinjer och ekonomiska resurser. Samt att konstruktionen och dess förutsättningar förändras över tid.

Ur ett konstruktivistiskt perspektiv bör därför sociala problem ses som ett resultat av hur samhället är konstruerat. Det är samhällets strukturer som skapar sociala problem och det är varje givet samhälle som konstruerat sin egen sociala problematik. Viktigt att ha med sig är att även lösningarna på de sociala problemen också står att finna i hur vi fortsätter konstruera samhället och att samma samhälle står under ständig förändring. Med det följer att lösningarna inte ska ses som permanenta eftersom en förändring skapar nya strukturer, vilka också kan generera ny social problematik. Men det är inte enbart resursmässiga förutsättningar eller politiska förändringar som konstruerar sociala problem utan även hur sociala situationer och förhållanden värderas. Som exempel kan man se att en kvinna som fick ett utomäktenskapligt barn under den tid som Sverige mer var att betrakta som ett traditionellt samhälle, drabbades av andra konsekvenser än vad hon skulle göra idag. Detta eftersom kvinnor på den tiden i mycket högre utsträckning var beroende av män för sin försörjning i kombination med att ett utomäktenskapligt barn verkade mer stigmatiserande. Så den enskilda

¹ Meeuwisse & Swärd, 2002, s. 28f

² Johansson i Engdahl, 2001, s. 130ff

kvinnan riskerade i större utsträckning sociala sanktioner från sin familj och övriga samhället. Något som innebar vad vi vill kalla för sociala problem för henne och hennes barn, inte minst försörjningsmässigt. I dagens Sverige har sociala reformer, som barnbidrag och politiskt styrda socialförsäkringssystem uppbyggda kring tvåförsörjarsystemet, gjort kvinnan oberoende av ett äktenskap. Dessutom skulle det inte ha samma stigmatiserande effekt då synen på äktenskap och samliv över tid förändrats i vårt samhälle. Emellertid är det viktigt att framhålla att det inom varje samhälle finns ett otal diskurser vilka ofta går emot varandra i sina värdemässiga inriktningar och politiska ställningstaganden.

Vad vi vill påvisa är att inte bara samhällen utformas utifrån kulturella värdegrunder och idétraditioner utan även sociala problem, synen på sociala problem och behandlingen av sociala problem gör det. Hur det sociala arbetets metoder konstrueras för att kunna lösa sociala problem är alltså beroende av hur den sociala problematiken har konstruerats. Åtminstone *borde* handlingsmetoderna konstrueras utifrån hur man ser att den sociala problematiken har uppkommit.

Ämnesval

Vår uppfattning när det kommer till socialt arbete är att det sociala arbetet ska vara samhällsförändrande i den meningen att det ska förebygga uppkomsten av sociala problem. De teoribildningar och arbetsmetoder som arbetar för strukturella förändringar är emellertid inte väl representerade på socionomutbildningen i Göteborg. Vi upplever att det varit svårt för oss att fördjupa oss i dessa teoribildningar och att det givits få möjligheter att göra det. Vi ser det som ett symptom på att dessa arbetsmetoder inte är framträdande i utvecklandet av det sociala arbetet och socialarbetarens roll. Det sociala arbetet tenderar att ha en riktning mot ett mer individbaserat behandlingsarbete, vilket kan ses som en konsekvens av den ökade professionaliseringen av socionomens yrkesroll.³ Professionaliseringen blir ett sätt att ge socialarbetaren en tydligare expertroll då det bidrar till att tillskriva vissa kunskaper till professionen. Det går också att spekulera i om ökad privatisering av det sociala arbetet bidragit till ett mer individbaserat klientarbete.

Vår initiala tanke inför uppsatsen var att titta på en verksamhet som uttalat säger sig arbeta med samhällsarbete och social mobilisering, då dessa metoder har ett samhällsförändrande perspektiv. Vi hade dock stora problem med att finna en sådan verksamhet, vilket ytterligare förstärkte vår föreställning om att strukturinriktat arbete är nedprioriterat som arbetsmetod inom det sociala arbetet. I och med det väcktes frågan ifall strukturinriktat arbete kan

³ Dellgran & Höjer, 2005, s. 263ff

förekomma i andra former än i det klassiska samhällsarbetet och hur det i så fall är organiserat. För oss föll det sig naturligt att titta på socialtjänsten då det är den stora organisatören av socialt arbete och också har lagstadgade uppdrag att bistå utsatta medborgare. Vi vill föra en diskussion om befintliga arbetsmetoder inom socialtjänsten och hur de förhåller sig i relation till samhällsarbete och social mobilisering, samt vilken kännedom de socionomutbildade socialarbetarna har kring teorierna om samhällsarbete och social mobilisering.

2. Bakgrund

Settlementrörelsen

Samhällsarbete som metod inom socialt arbete har sitt ursprung i det som kallas settlementrörelsen, vilken växte fram i London, Storbritannien i slutet på 1800-talet och början på 1900-talet. Rörelsen utvecklades i en tidsperiod som präglades av industrialiserings- och urbaniseringsströmningar som också var grogrund för andra folkrörelser såsom arbetarrörelsen, folkbildningsrörelsen, nykterhetsrörelsen och kvinnorörelsen.

Settlementrörelsen arbetade för att förbättra levnadsvillkoren för barn, ungdomar, kvinnor och arbetslösa i utsatta områden. Utmärkande för rörelsen var att arbetet var frivilligbaserat och att företrädarna flyttade till settlements, det vill säga bosättningar, i de utsatta områdena för att kunna arbeta på en lokal nivå. De som ingick i settlementrörelsen kom ofta från den borgerliga sfären och/eller var akademiskt skolade som ville dela med sig av sina kunskaper och skapa sociala verksamheter i de utsatta områdena.⁴ I arbetet ingick också att bedriva forskning kring social problematik genom att vara ute på fältet och i ett gemensamt arbete med de utsatta grupperna lära sig från ömsesidiga läroprocesser.

Settlementrörelsen arbetade i en samhällskontext som präglades av flera ideologiska riktningar. Detta påverkade debatten kring social problematik med dess orsaksförklaringar och synen på arbetsmetoder varierade beroende på politisk tillhörighet. Främst kan tre ideologiska inriktningar skönjas, en samhällsomstörtande revolutionär som verkade för ett klasslöst samhälle, en socialreformistisk som förespråkade en gradvis samhällelig förändring på initiativ av såväl statsapparaten som medborgare. Den tredje inriktningen var den värdekonservativa där förändringen skulle ligga hos individen då man kopplade ihop social situation med moral och dygd. Settlementrörelsen tillhörde den socialreformistiska fåran då den förklarade sociala problem utifrån samhällsstrukturella orsaker och arbetsmetoderna syftade till att förändra levnadsvillkoren för människor.⁵

I Sverige fick settlementrörelsen fotfäste på tidigt 1900-tal under namnet hemgårdsrörelsen. Den första och mest kända hemgården är Birkagården i Stockholm som startades 1912 och som sedan följdes av fler.

I Sverige under mellankrigstiden började staten ta ett större ansvar för sina medborgare och tog över många av de sociala frågor som förr drevs av frivilligorganisationer. Det socialdemokratiska styret drev idén om det svenska folkhemmet där staten skulle utgöra och

⁴ Lindholm i Sundh & Turunen, 1992, s. 21

⁵ Turunen, 2004, s. 50ff

stå för det sociala skyddsnätet. Ett socialförsäkringssystem upprättades där individen skulle vara försäkrad mot bland annat inkomstbortfall i enlighet med arbetslinjen. Detta var en av grundbultarna i uppbyggandet av välfärdsstaten. I och med välfärdsstaternas framväxt minskades settlementrörelsens betydelse inom det sociala arbetet då dessa uppgifter nu togs över av staten. Istället kom under en tid ett mer individbaserat synsätt att dominera den professionella utvecklingen av socialt arbete.⁶

Samhällsarbetets framväxt

Under 1960-talet förändrades västvärldens politiska klimat och nya folkrörelser växte fram. Ökade krav på rättigheter och medinflytande ställdes av bland annat växande kvinno- och studentrörelser. Det pågick en politisk radikaliseringsprocess med starka vänstersympatier grundat i ett missnöje över världspolitiska orättvisor. Även i Sverige fanns denna politiska radikaliseringsprocess.

Under samma period genomfördes i Sverige en kommunreform i vilken små kommuner slogs ihop till stora, vilket ledde till att den lokala närheten till politiker och beslutsfattare minskade. Samtidigt pågick strukturförändringar inom näringslivet där produktionen centraliserades och med det skedde stora omflyttningar från glesbygd till storstad. Även inom folkrörelserna och fackföreningarna genomfördes rationaliseringar där mindre avdelningar avvecklades till förmån för en mer centraliserad styrning. Det framfördes kritik mot att dessa rationaliseringar främst var tillväxtprojekt vilka inte tog hänsyn till eventuella sociala konsekvenser för enskilda individer. Konsekvenser som framfördes i kritiken var uppbrutna sociala nätverk, svårigheter att finna arbete, minskad närhet till lokala politiker och därmed svårigheter att kunna påverka samhällsförhållanden.⁷

Inom socialvården⁸ fanns ett stort missnöje över arbetsmetoder, vilka man tyckte fokuserade alltför mycket på individuellt arbete och inte gjorde något för att förändra samhällseliga missförhållanden. Ur detta missnöje, tillsammans med viljan att verka för en förändring av människors förutsättningar och tankar kring ökad deltagardemokrati, växte samhällsarbetet fram. Det resulterade bland annat i att det på slutet av 1960-talet fanns samhällsarbete som ämne på socialhögskolor runt om i Sverige.⁹

1960-talets utveckling skapade ett flertal projekt som senare kom att drivas under 1970-talet. Under perioden 1964-1974 genomfördes det så kallade miljonprogrammet där en miljon bostäder skulle byggas under tio år för att avhjälpa den dåvarande bostadskrisen. Planerandet

⁶ Turunen, 2004, s. 53f

⁷ Wahlberg, 1998, s. 70ff

⁸ Fram till 1982 års Socialtjänstlag instiftades kallades socialtjänsten för socialvården

⁹ Lindholm i Sundh & Turunen, 1992, s. 27f

av miljonprogrammet präglades av funktionalism och gemenskapsidéer där invånarna skulle kunna få sina behov tillgodosedda i området samtidigt som de skulle kunna vara delaktiga i påverkandet av sin närmiljö. Emellertid fick gemenskapstankarna inte det genomslag som var avsikten då hyresgästerna i de nya lägenheterna ofta var inflyttade från andra delar av Sverige eller från utlandet och många tillhörde de lägre socioekonomiska klasserna. Områdena hade många lägenheter som stod tomma och omflyttningen var hög. Incitamenten för den vitala förorten försvann således och istället började områdena tyngas av social problematik.¹⁰ Dessa områden blev således intressanta ut samhällsarbetsynpunkt då den geografiska och lokala anknytningen sågs som en utgångspunkt för gemenskap och ett förändringsarbete.

Samhällsarbetet var dock ingen enhetlig arbetsmetod utan det utvecklades två olika riktningar. Den ena riktningen kom att bli ett radikalt alternativ till den etablerade socialvården där socialarbetarens roll gick från att vara administrerande och utredande till att arbeta med vitalisering underifrån. Det arbete som utgick från lokalt arbete i grannskap och bostadsområden, exempelvis i miljonprogrammen, där mobilisering och organisering blev viktiga inslag, kom att kallas för *gräsrotsorienterad utvecklingslinje*. Medborgarinflytande var en väsentlig del i utformandet i det mobiliserande arbetet i meningen att projekten utformades tillsammans med lokalinvånarna. Denna delaktighet hade klara demokratiseringsaspekter då mobilisering i sig syftar till att öka samhällsdeltagandet.¹¹

Den andra riktningen, kallad *socialadministrativ utvecklingslinje*, arbetade med samordning av redan befintliga myndigheters och institutioners insatser. Insatserna skulle förbättras och effektiviseras för att bättre svara mot de krav och önskemål som ställdes från medborgarna. Samhällsförändring skulle ske genom en anpassning av myndigheterna till medborgarnas behov, inte så mycket utifrån medborgarnas egen mobilisering. Perspektivet på medborgarinflytande som fanns i den gräsrotsorienterade linjen var här inte lika tydligt framträdande.¹²

Det var framförallt under 1970-talet som samhällsarbete användes som en arbetsmetod inom socialt arbete. Metodmässigt handlade samhällsarbetet många gånger om att mobilisera människor utanför de traditionella organisationerna. Aktioner och demonstrationer som tangerade civil ohörsamhet och/eller civil olydnad blev ett sätt att organisera människor. Under slutet av 1970-talet började en nedgång av samhällsarbetet märkas, vilket delvis kan förklaras genom att ovanstående metoder upplevdes som problematiska från olika håll.

¹⁰ Mattsson i Sundh & Turunen, 1992, s. 240f

¹¹ Wahlberg i Sundh & Turunen, 1992, s. 37

¹² Ibid, s. 37

Socialförvaltningar, fritidsförvaltningar, bostadsbolag och politiker var några av dem som opponerade sig mot arbetsmetoderna vilket bidrog till nedläggning av projekt.¹³ Arbetet som ofta organiserades i projektform uppnådde heller inte alltid sina mål och kunde därför enkelt avslutas efter den utsatta projekttiden, då de ofta låg utanför socialvårdens ordinarie budget.¹⁴ Nedgången höll i sig under 1980-talet vilket ofta förklaras, utöver ovanstående anledningar, genom den konjunkturedgång som då började märkas och genom en allt mer påtaglig marknadsinriktning och individualism.

År 1982 kom en ny socialtjänstlag i vilken det ställdes krav på strukturerat arbete. Emellertid snävades begreppet samhällsarbete av och det skulle ske inom ramarna för myndighetsarbete. Lagstiftarnas tanke var att bitar av samhällsarbetet primärt skulle bedrivas av föreningar, vilket därmed reducerade möjligheterna för socialtjänsten att jobba med samhällsarbete.¹⁵ Samhällsarbetet försvann inte helt som arbetsmetod, men däremot diskussionen kring den och därför försvann samhällsarbetet ur bilden för många.¹⁶

1980-talets kritik mot välfärdssamhället knuten till den liberala strömning som nu var påtaglig i den politiska debatten, riktades mot att staten frångått individen dess initiativmöjligheter och ansvar. Detta i samband med en allt större marknadsinriktning och konkurrens ledde till att välfärdsstatens åtaganden minskade under 1990-talets början.¹⁷ Allt fler tjänster började utföras utanför det offentliga systemet och beställar-utförar modellen där tjänster utförs av privata verksamheter under kommunernas betalning och insyn utvecklades. Parallellt med omorganiseringen av den offentliga sektorn och i och med den ekonomiska nedgången under 1990-talets början ökade kraven på kvalitet och kvalitetskontroll. För att tillförsäkra kvaliteten i insatserna infördes krav på kontroller och uppföljningar både i Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) och Socialtjänstlagen (SoL).¹⁸

I början av 1990-talet genomfördes ett försök till summering av samhällsarbetet i Sverige under 1970 - 80 - talen av några av de som varit aktiva inom samhällsarbetet under denna period. Det resulterade i boken *Social mobilisering – Om samhällsarbete i Sverige*.¹⁹ Boken var också ett sätt att peka framåt och försöka ge en fingervisning om det framtida samhällsarbetet. Sören Olsson uttryckte där att samhällsarbetaren behöver nya roller. Dels en roll där samhällsarbetaren får funktionen som en form av företrädare för utsatta människor

¹³ Olsson i Sundh & Turunen, 1992, s. 17

¹⁴ Ibid, s. 317f

¹⁵ Turunen, 2004, s. 151; Olsson i Sundh & Turunen, 1992, s. 318

¹⁶ Olsson i Sundh & Turunen, 1992, s. 17

¹⁷ Ibid, s. 318f

¹⁸ Nordlander, 2006, s. 41

¹⁹ Sundh & Turunen, 1992

gentemot myndigheter och ”andra mäktiga intressen”, där de utsattas rättigheter ska hävdas. Dels en roll som opinionsbildare genom att ställa samman kunskap om utsatta människors situation och visa fram denna för media och offentligheten för att på så sätt skapa politisk diskussion.²⁰

Päivi Turunen som skrivit avhandlingen *Samhällsarbetet i Norden – diskurser och praktiker i omvandling* ger en översikt av det samhällsarbete som bedrivs i Sverige under 2000-talet.²¹ Turunen menar att i Sverige:

har mångfalden av lokalt utvecklings- och förändringsarbete blivit allt mer differentierat och transnationellt överskridande. Skilda diskurser och praktiker blandas till transnationella, nationella, kommunala och lokala kombinationer.²²

Vi förstår Turunen som att samhällsarbetet är i förändring, påverkat av samhällseliga strömningar. Det är i denna förändring vi vill lägga vår uppsats och undersöka huruvida samhällsarbetet har en plats inom socialtjänstens arbete idag.

²⁰ Olsson i Sundh & Turunen, 1992, s. 320

²¹ Turunen, 2004

²² Ibid, s. 155

3. Syfte och frågeställningar

Syfte

Denna uppsats syfte är att föra en diskussion om samhällsarbete och social mobilisering samt huruvida dessa arbetsmetoder återfinns inom socialtjänstens arbete idag. Diskussionen berör också hur kännedomen om det sociala arbetets teoribildningar och dess handlingsstrategier påverkar den enskilde socialarbetarens val av insatser och arbetsmetoder.

Frågeställningar

- Hur ser kännedomen om samhällsarbete och social mobilisering ut inom socialtjänsten?
- Förekommer samhällsarbete och social mobilisering som arbetsmetoder inom socialtjänsten?
- Vilka orsaksförklaringar ges till social problematik?
- Vilka är de dominerande teoribildningarna och arbetsmetoderna på arbetsplatserna och vad får de för genomslag i insatserna?
- Upplever man inom socialtjänsten att det finns möjlighet att påverka vilka typer av insatser som ska ges?

4. Metod

Tillvägagångssätt

Avsikten med denna uppsats är att föra en diskussion om samhällsarbete och social mobilisering och huruvida teoribildningarna förekommer inom socialtjänsten. Det som intresserar oss är att få en inblick i hur socialarbetare resonerar kring teorier och metoder i sitt arbete. Med detta som utgångspunkt har valet av empirisk insamlingsmetod fallit inom de kvalitativa forskningsmetoderna. Vår avsikt är att ge en förståelse av och exemplifiera hur socialarbetare resonerar kring ämnesområdet snarare än att ge en allmängiltig bild.

Mer konkret valde vi att genomföra en intervjuundersökning, där vi i stort följt Steinar Kvales sju intervjuundersökningsstadier. Stadierna är tematisering, planering, intervju, utskrift, analys, verifiering, rapportering. I tematiseringsfasen ska först frågorna *vad?* och *varför?* besvaras innan frågan *hur?* kommer in.

I *vad?*-frågan ingår att skaffa sig förkunskaper om ämnesområdet vilket vi gjort genom att kartlägga forskningsfältet och dess tidigare forskning.²³ *Varför?* innebär att klargöra syftet med undersökningen. Detta har vi gjort genom att i inledningen ge läsaren en inblick i problemområdet och varför det är intressant att undersöka. Detta konkretiseras sedan i syfte och frågeställningar.²⁴ Frågan *hur?* besvaras enligt Kvale genom att förvärva kunskap om olika intervju- och analystekniker och utifrån det avgöra vilka som är lämpligast i undersökningen.²⁵

Vårt val föll på att göra halvstrukturerade intervjuer samt använda oss av en vinjett.²⁶ Avsikten har varit att fånga socialarbetarnas upplevelser och åsikter kring problemområdet och samtidigt ha chansen att anpassa intervjun om några intressanta trådar kom upp. Genom att använda en vinjett i början av intervjun ville vi dels se hur våra informanter reagerade på vinjettens innehåll och om det skiljde sig åt och dels ville vi få en utgångspunkt för diskussion.

Vi har genomfört sex halvstrukturerade intervjuer med socionomer på olika positioner inom socialtjänsten. Tre av våra informanter arbetar som socialsekreterare, en som socialsekreterare/ungdomshandledare, en som fältassistent och en som enhetschef. Då chefsjobbet innebär arbetsuppgifter vilka inte övriga informanter har konstruerade vi två

²³ Se Litteratursökning

²⁴ Se Syfte och frågeställningar

²⁵ Kvale, 1997, s. 91

²⁶ Se Vinjettmetod

intervjuguides²⁷. Intervjuguiderna konstruerades som en allmän intervjuguide där vissa teman ställs upp och till dessa finns ett antal underliggande frågor.²⁸ I våra två intervjuguides är temana desamma men de underliggande frågorna har förändrats något. I intervjuguiderna integrerade vi vinjetten vilken behölls i sin originalutformning i alla intervjuer.

I intervjusituationerna har vi varit två intervjuare och en informant vilket kan upplevas som obekvämt för informanten. Informanterna är emellertid yrkesverksamma och vi studenter vilket kan ses som en ”fördel” för informanten. Intervjuerna har genomförts på respektive informants arbetsplats i deras arbetsrum eller i ett annat avskilt rum. Genom att vi befann oss på deras arena hade de en bekvämlighet i den omgivande miljön, vilket vi upplevde skapade ett bra klimat för intervjusituationen. Intervjuerna har spelats in med samtycke från informanten. Vid intervjun med en av våra informanter, Karl, blev det fel på vår inspelningsutrustning. Detta upptäcktes under intervjuns gång och efter det förde vi anteckningar. Efter intervjun satte vi oss ner och sammanfattade intervjun i skriven text. På grund av det här kommer vi inte att använda oss av citat från Karl, utan istället redovisa förda resonemang i sammanfattande text.

Vi har turats om att genomföra intervjuerna där den ena varit mer drivande framåt och den andra mer lyssnande och iakttagande. Fördelen med detta har varit att personen som lyssnat kunnat fånga upp trådar den intervjuande missat eller hjälpa till att föra intervjun framåt.

Hur tillvägagångssättet varit i det resterande uppsatsarbetet kan följas i kapitlet Analysmetod.

Vinjettmetod

Ett metodmässigt grepp i denna uppsats har varit användandet av en så kallad vinjett i intervjusituationerna. Vinjetter är:

korta historier som beskriver en person, en situation eller ett skeende som försetts med karakteristika som forskaren kommit fram till är viktiga och avgörande i en val- eller bedömningsituation. Beskrivningen ska vara konkret och verklighetsnära för att uppfattas som trovärdig av respondenten.²⁹

Syftet med att använda en vinjett har för oss varit att skapa en utgångspunkt för diskussion i intervjusituationerna. Vi konstruerade en vinjett som beskrev en familj med viss social

²⁷ Se Bilaga 1 och 2

²⁸ Larsson i Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005, s. 104

²⁹ Jergeby, 1999, s. 12

problematik³⁰ till vilken vi bifogade fyra frågeställningar. Vinjetten sändes ut på förhand så informanten skulle få tid att läsa igenom vinjetten i egen takt inför intervjun. Frågeställningarna som bifogades återkom sedan i intervjuguiden.

Vid användandet av vinjettmetoden är syftet att studera människors bedömningar och värderingar inom skilda sakområden. Detta kan göras med kvantitativa ansatser där informanterna ges ett antal olika vinjetter med varierande variabelvärden för att exempelvis studera genomsnittliga värderingar i en situation.³¹ Då vår ansats är kvalitativ är avsikten med vinjetten inte att studera genomsnittliga värderingar, utan att få den enskilda socialsekreterarens syn på den aktuella problematiken.

Vår tanke med att använda vinjetten var inte att informanten skulle komma med några klara svar på frågeställningarna, utan snarare starta en tankeprocess utifrån problembilden och frågeställningarna. Att använda en vinjett skapar en viss styrning, vilket för oss varit en av avsikterna med att använda metoden. Då vi ville skapa en diskussion om arbetsmetoder inom socialtjänsten konstruerades frågeställningar utifrån detta ämne.

Genom att vinjetten ger en given situation blir det en gemensam utgångspunkt för alla informanter, vilket givit oss en möjlighet att undersöka om situationen tolkas olika och i så fall hur.³² För oss gav det en ingång i att diskutera hur sociala problem uppstår och hur de kan lösas, förstått utifrån ett konkret ärende, och genom detta kan informanternas olika resonemang enklare identifieras och tydliggöras. Vinjetten kan genom denna funktion ses som ett sätt att stärka undersökningens validitet då vi menar att den hjälper oss att uppnå svaren på våra frågeställningar. Det som kan invändas emot vinjettmetoden är att vinjetten är en fiktiv konstruktion som inte hänt i verkligheten och därför kan informanternas svar och lösningar hamna utanför de reella ramarna. Detta var dock inget vi tyckte oss uppleva då flera av informanterna återkom till vinjetten för att exemplifiera sitt vardagliga jobb. Karl upplevde dock att innehållet i vinjetten inte var helt applicerbart i stadsdelen han arbetar, då familjer med utländsk härkomst inte är vanligt förekommande där. Vi förstod det som att Karl inte möter familjer med liknande problemsituation vilket kan påverka hans förmåga att resonera kring problematiken. Övriga informanter gav inga invändningar mot innehållet i vinjetten, vilket vi menar tyder på vinjettens giltighet.

³⁰ Se Bilaga 3

³¹ Jergeby, 1999, s. 9ff

³² Ibid s. 25

Litteratursökning

För att ringa in och skapa en bild av forskningen kring vårt problemområde har vi genomfört litteratursökningar via internetbaserade databaser. Utgångspunkten var Göteborgs Universitets biblioteks hemsida utifrån vilken vi sökte i databaserna GUNDA och Libris med hjälp av ämnesord som samhällsarbete, social mobilisering och socialtjänst. Sökningar utifrån dessa ämnesord har också gjorts i Google scholar. I tidskriftsdatabasen Social Services Abstracts användes de engelska begreppen social mobilization, community development och community work som ämnesord. Av vikt att tänka på är att de engelska begreppen inte är direkt översättbara till svenska, exempelvis översätts det engelska begreppet community work till samhällsarbete på svenska vilket brukar refereras till som en inte korrekt översättning då metoderna inte kommer ur samma tradition och samhällskontext.³³

Inledningsvis fick vi många träffar på våra sökningar och utifrån dessa använde vi oss av de deskriptorer och ämnesord som uppkom för att på så sätt smala av vårt sökande.

En stor del av litteraturen behandlar samhällsarbete och social mobilisering kopplat till diverse projekt i utvecklingsländer bedrivna av frivillig- och hjälporganisationer. Annan litteratur är skriven utifrån specifika kontexter i exempelvis Storbritannien och USA vilket vi upplever inte är direkt översättbara till vårt problemområde.

Mycket av det som skrivits inom svensk forskning på området är producerat fram till mitten av nittioalet. Denna uppsats syftar till att studera förhållningssätten till samhällsarbete/social mobilisering i den nutida kontexten, därför blir det mer relevant att använda forskning som ligger närmare i tid.

Urval

Den initiala tanken var att intervjua sex socialsekreterare från två stadsdelar i Göteborg som jobbar inom Individ- och familjeomsorgens myndighetsutövande instanser. Genom att titta på två stadsdelar ville vi skapa en bredare bild av hur arbetsmetoderna inom socialtjänsten kan se ut än om vi endast intervjuat socialsekreterare från en stadsdel. Emellertid blev det ej detta urval av informanter då många av de vi kontaktat har tackat nej på grund av tidsbrist. Det har också varit svårt att få tillgång till socialsekreterare rent praktiskt då dessa inte svarat på telefonsamtal och utskickade e-mails. De informanter vi fick tillgång till har vi fått kontakt

³³ Ronnby i Sundh & Turunen, 1992, s. 48

med genom enhetschefer och i två fall har vi använt oss av den så kallade snöbollsmetoden genom att vi redan etablerat kontakt med en kollega.³⁴

Det förändrade urvalet har gjort att vi har informanter från tre stadsdelar istället för två, där den tredje stadsdelen representeras av den informant som innehar en chefsposition. Vår urvalsgrupp består av tre kvinnor och tre män i åldrarna 29-43 år. Av dessa är tre socialsekreterare med myndighetsutövande funktioner där den främsta målgruppen är ungdomar, en socialsekreterare/ungdomshandledare inom ett resursteam för främst ungdomar, en fältassistent samt en enhetschef för individ- och familjeomsorgen.

Informanterna är socionomer med utbildning i Sverige och har tagit examen mellan 1990 och 2006. Utbildningsorterna har varierat från Östersund i norr till Lund i söder. Tre har studerat vid Göteborgs Universitet. Tre av informanterna har genom jobbet fått vidareutbildning som är antingen pågående eller avslutade. Främst är det då familjeterapi, systemiska utbildningar samt ART (aggression replacement training) som läses/lästs.

För att kunna garantera våra informanter sin anonymitet kommer vi att vid citat benämna dem med fingerade namn. Vi presenterar dem som: Karin, Marie, Sara, Markus, Stefan och Karl.

Urvalet gav oss möjlighet att få fler perspektiv på socialtjänstens arbete och metoderna inom den. Då informanterna nu har erfarenhet både från myndighetsutövande och icke-myndighetsutövande arbete samt förebyggande och behandlande arbete kan vi få fler exempel på hur socialtjänstens arbete utformas. Vi får dessutom ett ytterligare perspektiv då en av informanterna innehar en chefsposition med ett mer övergripande ansvar. Sam Larsson diskuterar att urvalet för undersökningen ofta är syftesbestämt för att bäst besvara undersökningens frågeställningar, men att forskaren också ska vara öppen för att forskningsfrågorna omformuleras under studiens genomförande.³⁵ Detta hände i vårt fall vilket gjorde att våra ursprungliga frågeställningar fick ändras från att gälla endast myndighetsutövande insatser till även andra verksamheter inom socialtjänsten. Vi menar att vår undersökning fortfarande har lika stor relevans och är intressant att genomföra då socialtjänstens icke-myndighetsutövande verksamheter utgör en stor del av myndighetens arbete.

Urvalet i undersökningen är inte baserat på kategorier som exempelvis kön och etnicitet och de kommer således inte att utgöra analyskategorier. Noterbart är dock att det i urvalsgruppen är en jämn könsfördelning och man kan spekulera i om vårt resultat hade kommit att bli

³⁴ Widerberg, 2002, s. 177; Larsson i Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005, s. 103

³⁵ Larsson i Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005, s. 96f

annorlunda om urvalsgruppen var könsmässigt homogen. Att vi har en jämn könsfördelning är värt att uppmärksamma då socionomyrket i sig är kvinnodominerat. Är det så att manliga socialarbetare är mer villiga att låta sig intervjuas? Emellertid är aspekter som kön, etnicitet och social bakgrund intressanta att relatera till materialet och kan ge en förståelse av informanternas inställning till problemområdet. Vår undersökning är knuten till socialarbetarens yrkesroll och hur arbetet påverkas av teori och handlingsmetoder och har inte utformats utifrån ovan nämnda kategorier. Hade vi velat använda dessa kategorier hade vi strukturerat vår undersökningsmetod annorlunda redan från början.

Analysmetod

Som analysmetod har vi valt att använda det Kvale kallar meningskategorisering vilket innebär att intervjumaterialet kategoriseras utifrån förutbestämda teman. Det första steget blir att strukturera intervjumaterialet genom att skriva ut det.³⁶ I transkriberingarna av intervjuerna arbetade vi utifrån en modell där vi ställt upp vissa teman vi ville finna svaren på i intervjuerna. Dessa togs fram utifrån intervjuguidens teman, vilka hade rubrikerna: vinjetten; klientbemötande; värderingar, teori och metod; handlingsutrymme; mobiliserande arbete.

Vid en första genomlysning av intervjuerna fördes protokoll med tidsangivelser utifrån när det kom upp intressanta svar/resonemang utifrån de uppställda temana. Vid den andra genomlysningen transkriberades de delar som var relevanta utifrån temana. Som Kvale påpekar så kan det i en kategorisering vara önskvärt att klarlägga materialet genom att redigera utskriften, vilket vi också gjort, dels genom vår selektivitet i temaform och dels genom att vi redigerat språket.³⁷ Vi skrev exempelvis inte ut pauser, skratt eller kortare småord som ”öh” och ”hmm”. Avsikten var att fånga informanternas åsikter kring temana och inte det exakta språkanvändandet kring dem.

Att använda sig av meningskategorisering innebär att visst material inte kommer att användas i undersökningen. Detta medför en risk att material som skulle kunna ha betydelse för undersökningen förbises. Vi försökte undkomma detta genom att diskutera fram viktiga teman inför transkriberingen/meningskategoriseringen vilka fångade upp det vi menade var viktigt utifrån undersökningens syfte, men samtidigt rensade bort det som inte var av intresse. Exempel på det kan vara upprepningar, om informanterna väljer att starta om meningar i annan ordföljd eller om informanterna i sina svar lämnar frågan och för ett resonemang som inte berör uppsatsens ämne.

³⁶ Kvale, 1997, s. 178f

³⁷ Ibid, s. 156

Nästa steg blev sedan att utifrån vårt nu transkriberade material göra en snävare kategorisering utifrån mer specifikt formulerade teman/frågeställningar. Temana var de samma men utvecklades eller specificerades alltså i vissa fall till frågeställningar, totalt tretton stycken:

1. Förklaringsmodeller till vinjettfamiljens problematik?
2. Vilka insatser kan ges?
- 2b. Alternativa insatser?
3. Vad händer i ett första möte med en klient?
4. Hur stort utrymme får klienten?
5. Vilka är arbetsplatsens teorier?
6. På vilken nivå arbetar arbetsplatsen? (individ-struktur etc)
7. Arbetsmetoder?
8. Socialarbetarens handlingsutrymme?
9. Evidensbaserat arbete?
10. Kännedom om samhällsarbete och social mobilisering?
11. Kan vi se någon social mobilisering i deras arbete utifrån vår definition?
12. Informanternas eventuella övriga tankar/värderingar

Här minskades materialet ytterligare och blev än mer riktat mot att besvara uppsatsens syfte. För att minska risken för att missa väsentliga delar i materialet gjorde vi kategoriseringarna på varsitt håll för att sedan titta på dem tillsammans och jämföra. Vi hade i de flesta fall gjort överensstämmande markeringar vilket torde ge en större tillförlitlighet till relevansen för materialet. I de fall vi inte gjort det resonerade vi oss gemensamt fram till hur det skulle kategoriseras.

Vårt sista steg innan vi påbörjade analysen av materialet var att sammanställa det under uppsatsens fem frågeställningar för att på så sätt tydliggöra vad respektive informant menar om respektive frågeställning. Även här kategoriserade vi först på egen hand och jämförde sedan sinsemellan.

Att på detta sätt snäva ner materialet och strukturera det har varit relativt tidskrävande, men vi menar att vi fått en god inblick i vårt material och gjort det överskådligt för oss själva.

Vi presenterar vårt resultat och analys utifrån tre kategorier, vilka följer uppsatsens fem frågeställningar. Vi kommer att använda oss av citat för att belysa våra resonemang. Om det i citatet ställs en fråga av någon av intervjuarna markerar vi med våra initialer framför frågan för att markera vem som ställt den. Kategorierna är: *samhällsarbete och social mobilisering inom socialtjänsten; teorier, arbetsmetoder och insatser samt handlingsutrymme*. Med

begreppet handlingsutrymme åsyftas i hur stor utsträckning informanten upplever sina möjligheter att påverka sitt arbete och vilka begränsningar vi kan se i både formella och informella strukturer. Sammanslagningen till kategorier har avsikten att kunna presentera en fylligare, mer sammanhållen analys för läsaren.

Etiska överväganden

I intervjugenombandet har vi valt att utgå från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.³⁸ Dessa principer har tagits fram som en vägvisare för forskaren i relationen mellan forskningskravet och individskyddskravet. Forskningskravet syftar till att skapa samhällsnyttig kunskap av hög kvalitet, individskyddskravet till att försäkra individen om otillbörlig insyn i privatlivet.

Fyra huvudkrav lyfts fram informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

- *Informationskravet* har vi följt genom att informera våra informanter om uppsatsens syfte och hur vi tänkt oss att använda oss av intervjumaterialet.
- *Samtyckeskravet* innebär att vi sökt upp informanterna och bitt dem ställa upp på intervju. De har haft möjlighet att tacka nej. Vi har inför varje intervju frågat om det varit i sin ordning att vi spelat in intervjun. De har kunnat avbryta intervjun om de har velat.
- *Konfidentialitetskravet* följer vi genom att aidentifiera våra informanter, deras arbetsplatser och vilken stadsdel de jobbar inom. Vid citat använder vi fingerade namn. Vi nämner heller inga namn eller stadsdelar informanterna tagit upp i intervjuerna.

Vår insamlade empiri har vi förvarat så ingen utomstående har kunnat ha tillgång till den.

- *Nyttjandekravet* innebär att insamlad information om den enskilda personen inte får lämnas ut för kommersiella, eller andra icke-vetenskapliga syften vilket det inte heller gjorts.³⁹

Informanternas anonymitet har varit viktig för oss och vi har fört en diskussion kring hur vi ska kunna garantera den. Diskussionen ledde fram till att vi, utöver att anonymisera

³⁸ Vetenskapsrådet

³⁹ Vetenskapsrådet, s. 5ff

informanterna själva, beslutade att inte namnge stadsdelarna informanterna jobbar i för att på så sätt minimera riskerna för igenkänning. Då uppsatsens syfte inte är att redovisa för förhållanden i respektive stadsdelar utan snarare ge en inblick i hur verksamheter kan utformas menar vi att vårt val inte torde ha någon inverkan på uppsatsens giltighet.

Validitet och giltighet

Validitet definieras ofta som en fråga om mätbarhet; om undersökningen lyckats mäta det den syftar till att mäta. Vår undersökning syftar inte till att mäta något i en positivistisk, kvantifierbar mening utan vill istället lyfta fram exemplifieringar kring hur vårt problemområde kan förstås. Validiteten handlar då mer om huruvida metoderna vi använt oss av för att genomföra undersökningen varit av god kvalitet, det vill säga om de haft en väl genomarbetad struktur.⁴⁰ Det vill vi argumentera för att de har utifrån att vi i undersökningens olika stadier, från kartläggningen av forskningsområdet till slutförandet av analysen, haft medvetna metodtankar, vilka vi redogjort för i ovanstående metodkapitel.

När det kommer till resultatets generaliserbarhet så menar vi att det inte är det primära för uppsatsens innehåll. Vår ambition har istället varit att exemplifiera hur teoribildningar och arbetsmetoder *kan* se ut och förstås inom socialtjänsten. Därmed inte sagt att resultatet vi fått fram är ogiltigt inom andra stadsdelar och socialtjänster än de vi studerat. De processer och idéer vi för fram i uppsatsen måste ses i en samhällskontext, där vår mening är att människor är resultat av social interaktion och att det således torde vara så att det resultat vi presenterar har sin giltighet även inom andra socialtjänster. Detta konstruktivistiska perspektiv sätter ju emellertid frågan om validitet lite på sin spets då det enligt detta perspektiv är svårt att tala om några särskilda sanningar eller sann kunskap. Vi menar dock att det inom samhällskontexter uppstår strukturer som upplevs som högst verkliga av dess aktörer men det blir viktigt att bära med sig att dessa sanningar är sanningar i just sin kontext.

⁴⁰ Kvale, 1997, s. 213ff

5. Teoretisk referensram

En inblick i det svenska forskningsfältet

Ett för uppsatsen uttalat syfte har varit att ge läsaren en inblick i samhällsarbetets och den sociala mobiliseringens framväxt och utvecklingen fram tills idag, vilket vi redogjort för i bakgrundskapitlet. Vad gäller forskningsfältet kring dessa teoribildningar finner man i ett globalt perspektiv mycket forskningslitteratur, men inom Sverige har litteraturen mer karaktären av metod- och projektbeskrivningar snarare än forskningsarbete. Utav den inhemska litteratur som produceras idag skrivs mycket av personer som själva varit eller är aktiva i samhällsarbete, vilket kan ses som att en kritisk granskande forskning försvåras.

En stor del av den svenska litteraturen skrevs under den period då samhällsarbetet var som starkast, det vill säga under 1960 och 1970-talen. Litteraturen är således inte dagsaktuell och helt applicerbar för det samtida arbetet, även om det naturligtvis går att finna stora värden i denna litteratur. Vad gäller forskning på 2000-talet är Päivi Turunens avhandling *Samhällsarbete i Norden - Diskurser och praktiker i omvandling* troligtvis det senast utkomna materialet om samhällsarbete i Sverige.⁴¹

Vi vill här presentera denna avhandling tillsammans med två andra böcker vilka vi förstått som tongivande för området och som vi använt oss av i uppsatsen.

Avhandlingen utkom 2004 där Turunen diskuterar förändringen av samhällsarbete inom Norden från 1960-talet och framåt. I avhandlingen görs dels en ”explorativ diskursstudie” av den internationella litteraturen/forskningen kring ämnet och fördjupningsstudie av samhällsarbetets transformation på nationell, kommunal samt projektnivå.

Avhandlingen ger alltså en historisk redogörelse för hur samhällsarbetet sett ut i Norden från 1960-talet och framåt och hur arbetet förändrats. Turunens slutsats är att samhällsarbetets förändring präglas av differentiering av såväl motstridiga som överensstämmande inriktningar inom den sociala sektorn. Samhällsarbetet har omformats till grupp- och områdesbaserat socialt arbete och diskussionen om samhällsarbete har nästan upphört. Ett problem Turunen ser är att formen för samhällsarbetet är temporärt och beroende av projektpengar. Hon uttrycker att det finns ett behov för ett samhällsarbete som sträcker sig över och mellan sektorer där forskning, kunskap och praktik behövs integreras och utvecklas.⁴²

⁴¹ Turunen, 2004

⁴² Ibid

Stefan Wahlberg utkom 1998 med boken *Samhällsarbete – strategier för ett radikalt och humanistiskt socialt arbete*.⁴³ Boken syftar till ”Att kritiskt granska samhällsarbetet inom socialtjänsten och att försöka bedöma dess utvecklingsmöjligheter.”⁴⁴ Det vidare syftet är att undersöka huruvida det är möjligt med ett radikaliserat och humaniserat⁴⁵ socialt arbete inom den offentliga sektorn. Wahlberg ställer sig också frågan huruvida samhällsarbetet kan bidra till meningsfulla sociala förändringar för dem som berörs.

Wahlbergs slutsats är att socialarbetare i stor utsträckning anstränger sig för att bidra till en humanisering av samhället. Deras handlingsmöjligheter begränsas dock av strukturella samhällsproblem som arbetslöshet, en ökande sårbarhet hos lokalsamhällen och regioner, en förstärkt socioekonomisk segregation samt en försämrade samhällsservice. Wahlberg menar att denna situation innebär en legitimitetskris för det sociala arbetet och pekar på riskerna med att det sociala arbetet reduceras i sin funktion och kommer att fungera som en livsuppehållande åtgärd snarare än att verka samhällsförändrande.⁴⁶

År 1992 gavs boken *Social mobilisering – om samhällsarbete i Sverige* ut.⁴⁷ Det är en antologi där 13 författare bidrar med ett eller flera kapitel som syftar till att dels ge en sammanfattning av samhällsarbetets teori och praktik. Boken skrevs då det upplevdes att det fanns en brist på litteratur som beskrev samhällsarbetet i en svensk kontext. Författarna är själva aktiva på fältet i rollerna som forskare, lärare och praktiker och boken baseras till stor del på författarnas erfarenheter av att ha forskat inom eller jobbat med samhällsarbete. Läsaren ges en beskrivning av hur samhällsarbetet vuxit fram och hur det tagit sig uttryck i praktiken och ges också en fingervisning om det framtida samhällsarbetet. I de olika kapitlen presenteras olika typer av samhällsarbete som bedrivits för att exempelvis vitalisera glesbygden, stärka ungdomars samhällsdelaktighet, förebygga HIV och arbeta för stadsdelsförnyelse.⁴⁸

⁴³ Wahlberg, 1998

⁴⁴ Ibid, s. 15

⁴⁵ Med humanisering menar Wahlberg att socialarbetarna inte bara i ord ska uttrycka viljan att uppnå relationer till sina klienter, utan detta också ska synas i det faktiska handlandet.

⁴⁶ Wahlberg, 1998

⁴⁷ Sundh & Turunen, 1992

⁴⁸ Ibid

Teoretiska utgångspunkter

Efter denna redogörelse kommer vi nedan presentera de teoretiska perspektiv och begrepp som ligger till grund för uppsatsens analys.

Samhällsarbete och social mobilisering

Begreppet samhällsarbete är taget från det engelska begreppet *community work*, vilket syftar till att ge en beskrivning av det sociala arbete som har avsikten att förändra strukturella levnadsvillkor som bedrivs i lokalsamhällen (*communities*). *Community work* är en samlingsterm för flera begrepp som syftar till att beteckna samhällsarbete, men där det engelska begreppet har flera underkategoriseringar med olika specificerade inriktningar, saknas detta i det svenska begrepps användandet.⁴⁹ Två huvudformer identifieras emellertid, vilka av Wahlberg kallas för *gräsrotsorienterad* respektive *socialadministrativ utvecklingslinje*. Alf Ronnby benämner och delar in formerna som lokalt förändrings- och utvecklingsarbete samt social planering och samverkansprojekt. I den förra formen bedrivs arbetet på lokal nivå med utgångspunkt i den lokala gemenskapen, medan det i den senare bedrivs i regi av socialtjänsten. Vår uppfattning är att det främst är det lokala förändrings- och utvecklingsarbetet som refereras till som samhällsarbete i den för arbetet aktuella litteraturen.⁵⁰

För att exemplifiera vad samhällsarbete kan innebära väljer vi här att citera Turunen:

Utgångspunkten för samhällsarbetet är lokalsamhället eller grupper av människor i byar, förorter, grannskap, glesbygder, stadsdelar m.m. Det har framför allt bedrivits i gränslandet mellan system och vardagsliv, samhälle och individ, struktur och aktör, yrke och medborgaraktivism, vetenskap och politik. Samhällsarbetet anses ha haft två huvudmål: *"nämligen att analysera sociala missförhållanden och utifrån denna analys förändra olika samhällssystem"* (Swedner, G 1969, 21)⁵¹

Det här är en definiering som speglar den traditionella bilden av samhällsarbete i Sverige, där utgångspunkten ligger i en geografisk närhet och den lokala gemenskapen.

Vi menar dock att samhällsarbete som begrepp behöver en omformulering och sättas i en mer samtida kontext då förutsättningarna för socialt arbete förändrats sedan 1970-talet. Det talas idag om det senmoderna samhället där den lokala gemenskapen bytts ut mot en mer

⁴⁹ Ronnby i Sundh & Turunen, 1992, s. 48ff

⁵⁰ Se t.ex. Ronnby, 1995; Turunen, 2004; Wahlberg, 1998

⁵¹ Turunen, 2004, s. 8f

nätverksbaserad gemenskap. Gemenskapen i nätverken bygger istället på exempelvis intressen och kulturell bakgrund, vilket överskrider geografiska gränsdragningar. Dessa tankar har vi gemensamt med vad Sören Olsson skrev redan på tidigt 1990-tal då han menar att *”Det är viktigt för ett fortsatt samhällsarbete att göra upp med idén om den lokala gemenskapen.”*⁵² Han framhåller dock att det finns en kärna inom samhällsarbetet som är beständig över tid; det är tron på att problemtyngda människor själva kan klara av och lösa sin egen problematik, socialarbetarens roll är igångsättarens och stödjarens.⁵³

Social mobilisering har inom det sociala arbetet i Sverige setts som en del av samhällsarbetet. Vi förknippar emellertid begreppet samhällsarbete starkt med det arbete som bedrevs på 1970-talet och därför vill vi lyfta fram begreppet social mobilisering som ett alternativ. Genom att använda social mobilisering menar vi att fokus kan flyttas från det lokala till att gälla gemenskaper som även har andra utgångspunkter. Då denna undersökning syftar till att studera arbetsmetoder inom socialt arbete i den samtida kontexten är det viktigt för oss att använda begrepp vilka vi upplever känns applicerbara i ett nutidsperspektiv.

Med social mobilisering menar vi socialt arbete som syftar till att lyfta fram och utveckla människors resurser och att detta ska ha en förebyggande effekt. Då Ronnby talar om mobilisering i lokalsamhället gör han det utifrån nedanstående citat. Vi anser att detta är relevant även för mobiliserande arbete i nätverkssammanhang.

Utgångspunkten är ett antagande att människor har dolda eller latent resurser, som kan utvecklas under speciella förhållanden – och att de hålls tillbaka av andra. Auktoritetstro, förmyndarskap, jantelag, specialisering, professionalisering och långtgående arbetsindelning inskränker människors handlingsutrymme och erfarenhetsvärld.⁵⁴

Samhällsstrukturerna ger alltså förutsättningar och ramar för hur människor kan utveckla sina resurser och därmed sina liv. Grundsynen för social mobilisering är att det finns möjligheter att påverka och förändra samhällsstrukturer, vilket följer den socialkonstruktivistiska idén om samhället som en konstruktion. Vi ansluter oss till sociologen Anthony Giddens definition av strukturer som säger att det i strukturbegreppet ryms såväl *begränsningar av* som *möjligheter till* social handling. Strukturerna skapas genom människors handlingar, och genom strukturerna påverkas människors handlingar. Det finns således en växelverkan mellan dessa som således både begränsar och möjliggör. Handlingar på individnivå bildar strukturer vilka

⁵² Olsson i Sundh & Turunen, 1992, s. 312

⁵³ Ronnby, 1995, s. 303

⁵⁴ Ibid, s. 223

även får genomslag på mer övergripande plan.⁵⁵ En utförligare beskrivning ges i kapitlet Giddens strukturbegrepp nedan. Med synen att samhället är ett resultat av mänskliga handlingar som strukturskapare ryms tanken om att det också finns en förändringsmöjlighet av samhällskonstruktionerna.

I det socialt mobiliserande arbetet ingår en föreställning om att det finns sociala orättvisor inbyggda i samhällsstrukturerna. Detta manifesteras bland annat i att vissa grupper av människor har större möjligheter att påverka hur samhället utformas. Inom det sociala arbetet blir det viktigt att tala om definitionsrätten av sociala problem, det vill säga vem som har rätten att kategorisera något som ett problem eller inte. Ett av syftena med att arbeta socialt mobiliserande är att aktivt påverka samhällsstrukturerna genom att förskjuta definitionsrätten till att ha ett tydligare brukarperspektiv. Mobiliserande arbete bygger på tanken att den enskilda individen själv bäst kan definiera sin livssituation och att individen också besitter resurser för förändring. För att det ska bli förändringar på strukturnivå krävs dock att förändringen sker inom ett större sammanhang, vilket gör att kollektivet blir en viktig arena för förändringsarbete. Vi tänker oss att mobiliseringsarbete tar sin utgångspunkt i ett nätverk som har en upplevd gemenskap och där det finns en vilja att förändra något i nätverkets närhet.

Det mobiliserande arbetet är samtidigt en läroprocess där individerna lär sig utnyttja och förstärka sina egna resurser. Lärandet ligger i interaktionen med det övriga kollektivet där även kollektivet lär sig utnyttja och stärka de gemensamma resurserna.

Att få möjligheten att definiera sin egen livssituation ger goda förutsättningar för att skapa en hållbar förändring och har också en demokratisk poäng. Att uppleva att man påverkar sin livssituation menar vi har en demokratisk mening då det innebär att det blir en fokusering på den egna samhällsdeltaktigheten snarare än på externa omständigheter.

Professionalisering

Det sociala arbetet och socialarbetaren har inte en alldeles självklar definition kring sin profession likt den som exempelvis läkare eller jurister innehar. Frågan är vad det innebär för den enskilde tjänstemannen i dess vardagliga arbete inom socialtjänsten? Dels handlar professionaliseringen av det sociala arbetet om att styrka yrkeskårens argument för ett visst förhållningssätt gentemot social problematik i relation till andra professioner och staten. Dels handlar det om att som socialarbetare själv inneha en tillräckligt stark kunskap kring teorier,

⁵⁵ Johansson i Engdahl, 2001, s. 136f

metoder och praktik. Det sistnämnda för att kunna medverka till att det sätts in adekvata åtgärder för att lösa eller förhindra en problematik. Ett starkt argument för en ökad professionalisering av yrket är att en starkare yrkesroll blir som en garant för att arbetet främst utförs med klientens intressen i centrum, istället för att blidka en byråkratisk och kontrollerande organisation.⁵⁶ Med en starkare profession i ryggen medföljer också ett större utrymme för att socialarbetaren hamnar i en mer uttalad expertisroll.

Det råder emellertid delade meningar om vad en ökad professionalisering leder till för konsekvenser på praktikerns fält. För att det sociala arbetet ska kunna stärka sin profession behövs det säkerligen ett mer etablerat akademiskt ämne som kan bidra med vetenskapligt underbyggda metoder och förklaringsmodeller. Denna ökade basering på forskningsresultat kommer att kunna leda till en ökad kompetens och mer kunskap inom yrkeskåren. Samtidigt framhävs riskerna med att en ökad professionalisering kan ge ett resultat av ökad likriktning och konformism. Något som kan innebära att yrket istället för en progressiv utveckling får en mer konservativ och bevakande prägel.⁵⁷

Som motsats till föreställningen om den ökade professionaliseringen som stärkande för klientperspektivet står tankar om att balansen mellan socialarbetarnas egenintressen och klienternas intressen rubbas och att det finns ett utrymme för att det leder till ett ökat avstånd mötet dem emellan. Det föreligger en risk i att expertrollen förväxlas med rätten till tolkningsföreträde och att typen av insats inte blir lika viktig som att man förhåller sig till klienten på förevisat sätt.⁵⁸ Häri ligger också en tanke om att den expertroll som en ökad professionalisering leder till inte ska ses som liktydigt med ökad kvalitet, det kan även leda till ett ovanifrånperspektiv från socialarbetarens sida som inte är till gagn för den enskilde klienten.⁵⁹

Förutom att titta på den process som fortgår kring socialarbetarens roll i fråga om en tydligare yrkesroll och statushöjning, med medföljande förstärkt maktposition mot såväl andra professioner som i relationen till klienten, måste det också tas hänsyn till relationen mellan yrkesrollen och välfärdsbyråkratin.⁶⁰ En byråkratisk organisation kan förstås som en struktur som innefattar en inbyggd hierarkisk ordning och att det i den ordningen finns något som kan kallas för intern specialisering, det vill säga att anställda har olika uppdrag. Organisationen har också en specialiserad roll i förhållande till omgivningen, vilket belyses i

⁵⁶ Dellgran & Höjer, 2000, s. 38

⁵⁷ Ibid, s. 36

⁵⁸ Ibid, s. 37

⁵⁹ Denvall & Jacobson, 1998, s. 245

⁶⁰ Sundh, 1999, s. 45

verksamhetsområdet där ett utmärkande drag är att byråkratins arbete styrs av ett regelverk. Dess uppgifter är att tillämpa dessa generella regler på konkreta ärenden.⁶¹ Tillämpningen faller på flera individer och nivåer inom en byråkratisk organisation som socialtjänsten, men i det direkta klientmötet faller det på den enskilde socialarbetaren. I enlighet med statsvetaren Michael Lipskys begreppsanvändning kallas dessa tjänstemän på den lägsta nivån inom organisationen för *gräsrotsbyråkrater*. Det som definierar dem är att de har just en direkt kontakt med klienter i sitt arbete och att de därigenom också får ett visst handlingsutrymme i sitt förfarande med ärendena. Roine Johansson poängterar att det blir arbetet med klienter som enskilda fall vilket definierar den direkta kontakten och därmed socialarbetarens roll som gräsrotsbyråkrat.⁶² Och då blir det i dessa möten och arbeten med enskilda fall som socialarbetarens professionella kunskaper tar sig sitt uttryck. I mötet med klienter hamnar gräsrotsbyråkraten i en inbyggd konflikt där denne ska ta hänsyn till organisationens krav, men samtidigt se till klientens behov. Eftersom socialarbetarens klientmöten består av möten med levande människor styrs kontakten bort från ett opersonligt och distanserat förhållningssätt, vilket annars är något av en byråkratiskt mall.⁶³ En mall i den meningen att de tjänster som tillhandages ska kunna vara transparenta för allmänheten, lika för alla och därmed demokratiskt rättvisa. Här finns likheter med tankarna kring att den stärkta professionen ger en standardiserad kunskap för att ge klienten en så stor igenkännbarhet över produkten som möjligt på en öppen marknad.⁶⁴ Förutom att det för bort mötet från en opersonlig nivå innebär arbetet med levande människor att mötena blir dynamiska och komplicerade utifrån specifika livssituationer. Då går det inte att förminska arbetet med klienten till att enbart utgå från ett formellt regelverk, istället kräver arbete med människor att socialarbetaren har möjlighet till improvisation och en del flexibilitet som inte går att styra i regelform. Den byråkratiska organisationen innehar denna kunskap och ger just därför gräsrotsbyråkraten ett visst handlingsutrymme.⁶⁵

Den enskilde socialarbetaren har då i sitt klientarbete ett visst svängrum att praktisera sina professionella kunskaper. I enlighet med det sociala arbetets professionsutveckling inhämtas dessa företrädesvis utifrån vetenskapligt förankrad kunskap. En stor kunskapskälla blir då det akademiska fältets utbildningar i form av grundutbildning, vidareutbildning och evidensbaserad kunskapsutveckling.

⁶¹ Johansson, 2007, s. 36

⁶² Ibid, s. 42

⁶³ Ibid, s. 44

⁶⁴ Sundh, 1999, s. 72

⁶⁵ Johansson, 2007, s. 44

Det finns även en annan åsiktsriktning som mer betonar den sociala praktikens erfarenheter, där utgångspunkten för professionsutvecklingen mer bör grundas på yrkesfältet. Det är den egna arbetsplatsen som i första hand ska inventeras på sina erfarenheter och utifrån det kan sedan vetenskaplig forskning appliceras. Den enskilde socialarbetaren utvecklar sig främst genom den egna erfarenheten men denna utveckling kan vara något svårdefinierad, eftersom socialarbetaren själv inte alltid är medveten om att denne utvecklas eller ännu mindre hur utvecklingen ser ut.⁶⁶

Sammantaget blir det svårt att med empiriska mått mäta hur en ökad professionalisering tar sig uttryck och vad det innebär för dels kollektivet socialarbetare men också för den enskilde socialarbetaren. Än svårare blir det att mäta vad en ökad professionalisering kommer att betyda för klienterna utifrån mötet med socialarbetaren som gräsrotsbyråkrat.

Utvecklingen i samtiden är att socialt arbete vill stärka sin profession och det genom att bli ett starkare akademiskt ämne som leder till en etablering av vetenskapen och dels genom att skapa en starkare yrkeskår som kan bevaka och framhäva professionens intressen.⁶⁷ Inom det sociala arbetet kan man se att denna utveckling har kommit längst i de delar av socionomyrket som riktar sig till individer ute på en privat marknad. Tjänsterna nyttjas också av socialtjänsten genom beställar-utförarmodellen. Det rör sig främst om terapi och familjerådgivning som är ett område vilket kategoriseras av vidareutbildning, handledning och en högre grad av forskningsorientering.⁶⁸ Ett område som innebär en ökad status för den enskilde socialarbetaren inte minst i betydelsen inkomst och karriärsutveckling. Detta står i motsats till den delen av socialt arbete som arbetar för samhällsstrukturella förändringar.

Giddens strukturbegrepp

Sociologen Anthony Giddens har konstruerat en struktureringssteori som syftar till att ge en beskrivning av relationen mellan individ och samhälle. Han gör det utifrån en interaktionistisk utgångspunkt där individ och samhälle ses som konstruktioner och påverkare av varandra i en ständigt föränderlig kontext. Inom strukturer finns både begränsningar och möjligheter för det mänskliga handlandet samtidigt som strukturernas innebörder är under konstant ombildning genom att de påverkas av den mänskliga interaktionen.⁶⁹

Strukturer består av regler och resurser där regler är de föreskrifter som styr den vardagliga interaktionen. Reglerna är både meningsskapande och reglerande på samma gång vilket

⁶⁶ Denvall, 2001, s. 18f

⁶⁷ Dellgran & Höjer, 2000, s. 33

⁶⁸ Dellgran & Höjer, 2005, s. 254ff

⁶⁹ Johansson i Engdahl, 2001, s. 130ff

skapar normer där det finns ett hot om sanktioner ifall normerna överskrids. Reglerna är emellertid inte formaliserade och tydliga utan snarare vaga och tysta och en produkt av mänsklig interaktion. Dessa regler har ofta större betydelse än de regler som faktiskt är formaliserade, exempelvis de som återfinns i lagböcker.⁷⁰

När regler sätts i samband med resurser leder detta till skapandet av strukturer. Giddens menar att det finns två olika typer av resurser: *allokativa* och *auktoritativa*. De allokativa resurserna handlar om möjligheterna att påverka den materiella omgivningen medan de auktoritativa resurserna relateras till möjligheten att styra och kontrollera människor. Att besitta resurser likställer Giddens således med att ha inneha makt. Så länge en människa har möjligheten att påverka och förändra sociala skeenden och så länge hon har möjlighet att handla annorlunda har hon enligt Giddens makt.⁷¹

En central idé är att människan har förmåga att reflektera över och reglera sina handlingar. Att reflektera över sina handlingar är måhända inget människor gör vardagligt, men skulle hon blir tillfrågad skulle hon säkerligen kunna verbalisera orsaken till sitt handlande. Här skiljer Giddens på olika typer av medvetande för att visa hur dessa ger oss möjligheter att reglera våra handlingar; det omedvetna, det praktiskt medvetna samt det diskursivt medvetna.

- Det *omedvetna* styr vissa av våra handlingar och knyts då ofta till minnen från barndomen som tillägnats innan språket utvecklas. Därför kan dessa vara svåra att verbalisera utan kopplas snarare till kroppsliga uttryck och bilder.
- Det *praktiskt medvetna* är de minnen och kunskaper individen bär med sig och som hon använder i vardagslivet för att hantera olika situationer. Handlingar utförs ständigt av individen utan att hon reflekterar över varför och utan att kunna ge en enkel förklaring till dem. Enligt Giddens styrs mycket av det mänskliga beteendet och den mänskliga interaktionen genom denna tysta kunskap som genom socialisationsprocesser allmängörs i samhällen. Då alla är bekanta med handlingsmönstren behöver de heller inte förklaras.
- Med det *diskursivt medvetna* vill han beskriva hur det praktiskt medvetna emellertid blir föremål för reflektion och diskussion emellanåt. Dessa diskussioner blir nödvändiga vid tillfällena, exempelvis om samhälleliga normer bryts och blir synliga. Gränsen mellan det diskursivt medvetna och det praktiskt medvetna är dock svag och det finns en ständig förskjutning mellan dem.⁷²

⁷⁰ Johansson i Engdahl, 2001, s. 130ff

⁷¹ Ibid

⁷² Johansson i Engdahl, 2001, s. 130ff

Genom att särskilja dessa typer av medvetanden blir det också möjligt att diskutera hur människor kan vara mer eller mindre införstådda med sina egna handlingar och vad det får för påverkan för handlingarnas motiv och utförande. Giddens menar emellertid att alla handlingar inte får de konsekvenser som ursprungligen avsetts då handlingarna i förlängningen leder till strukturer och sociala system vilka ger oavsedda konsekvenser. Konsekvenserna ligger då utanför individens kontroll, så även om människan försöker styra exempelvis samhällsutvecklingen, kommer det alltid ske oförutsedda handlingar.⁷³

Uppsummering

Med social mobilisering menar vi alltså ett arbete som sker inom och med ett kollektiv, där interaktionen mellan människor i en demokratisk anda ses som en förutsättning för förändringsarbete. Att som enskild individ dels inneha definitionsrätten över sitt eget liv och dels att genom delaktighet utveckla sina inneboende resurser är centrala bitar.

Emellertid kan det ses som att det sociala arbetets professionssträvanden resulterar i en förskjutning mot individbaserat behandlingsarbete. Med en syn på socialarbetaren som någon med specialiserade kunskaper tenderar en expertroll växa fram. Denna roll kan vara till fördel för klienten då arbetet baseras på utvärderade kunskaper, men på samma gång kan expertrollen skapa en större distansering mellan socialarbetare och klient. Samtidigt ger en byråkrati som socialtjänsten den enskilde socialarbetaren ett visst handlingsutrymme i sitt arbete med klienter, där denne måste använda sig av inhämtad kunskap.

Samhället består enligt Giddens av strukturer uppbyggda på regler och resurser, med utgångspunkt i interaktionen människor emellan. Reglerna ses som det som styr och blir formade av den vardagliga interaktionen och resurserna är den enskilde individens möjlighet att påverka sin omgivning.

Vi ska nu utifrån detta diskutera vad socialarbetarna har för kunskaper till förfogande i sitt arbete med klienter och hur stort handlingsutrymme där finns för att använda sig av denna kunskap. Som socialarbetare innehar du definitivt möjligheten att påverka andra människors liv genom att sätta upp regler för deras agerande, men finns det inom socialtjänsten metoder som förskjuter denna resurs från experten/socialarbetaren till klienten? Kan vi se om där finns ett mobiliserande arbete inom ramarna för socialtjänsten?

Vi har i detta kapitel fört en diskussion kring begreppen samhällsarbete och social mobilisering där vi vill lyfta fram social mobilisering som ett mer användbart begrepp i den

⁷³ Ibid

nutida kontexten. I intervjuerna med informanterna har begreppet samhällsarbete använts då det är det etablerade begreppet vid diskussioner om dessa arbetsmetoder. Således kommer vi också i analysen använda oss av begreppet tillsammans med social mobilisering.

6. Resultat och analys

För att förtydliga för läsaren i vår resultat- och analysdel ger vi här åter en kort presentation av våra informanter och deras yrkesbefattningar.

Karl: enhetschef inom Individ- och familjeomsorgen.

Karin: socialsekreterare med myndighetsutövning inom Familj- och ungdomsenheten.

Marie: socialsekreterare med myndighetsutövning inom Familj- och ungdomsenheten.

Stefan: socialsekreterare med myndighetsutövning inom Familj- och ungdomsenheten.

Sara: fältassistent med ungdomar som målgrupp. Har inga myndighetsutövande funktioner.

Markus: socialsekreterare/ungdomshandledare i resursteam inom Individ- och familjeomsorgen. Har inga myndighetsutövande funktioner.

Samhällsarbete och social mobilisering inom socialtjänsten

Kännedomen om samhällsarbete och social mobilisering

För att ta reda på kännedomen om samhällsarbete och social mobilisering har vi i intervjusituationerna bitt informanterna att associera fritt kring de båda begreppen. Då avsikten med frågan varit att undersöka hur deras kännedom ser ut har vi inte presenterat någon definition av begreppen utan överlåtit definieringen till dem själva. Vår tanke bakom detta var att ifall man känner till begreppen så kan man presentera sin kunskap utan att få en introduktion till ämnesområdet.

Utav våra sex informanter är det endast en av dem som kan ge en korrekt och utförlig beskrivning av vad samhällsarbete och social mobilisering är. Det är Sara som resonerar på detta sätt kring begreppen:

M.B: Vad associerar du till om vi lyfter upp samhällsarbete och social mobilisering som begrepp?

- 70-80-talet (skrattar) eller -70 i alla fall... (...)

M.B: Är det några arbetsmetoder som du förknippar med samhällsarbete och social mobilisering?

Ja... Det är det. Jag tänker på, nu tänker jag på utbildningen, nu går jag tillbaka till då. Framtidsverkstäder och olika såna där metoder. Oliven-metoden eller nånting när man försöker samla medborgarna och deras tankar på vad som behövs göras i området och att dom själva också utför det. Att man själv är ett redskap för att dom ska komma på vad dom tycker ska förändras och att dom själva ska förändra det... Sånt gräsrotsarbete.

Sara arbetar som fältassistent och är den utav våra informanter som jobbar mest förebyggande. Fältassistenter har en tradition i den socialt mobiliserande fåran utifrån sin

uppsökande karaktär där klientens delaktighet bygger på frivillighet. Vi kan även se att när hon resonerar kring ämnesområdet refererar hon tillbaka till sin utbildning som den främsta källan till sina kunskaper. Saras kunskaper kan också förstås som ett uttryck för intresse över området, vilket mycket väl kan ha påverkat hennes val av yrkesinriktning.

Markus associerar till detta:

Det känner jag ju är fältarbetare liksom, jag tänker när bostadsbolag går in och hjälper till i stadsdelen. Det finns fritidsgård, det finns poliser, man fixar fina parker, bra belysning liksom på den nivån då va. Man skapar en trevlig stadsdel, en trevlig miljö för invånarna. Man visar att det finns vuxna människor i den som bryr sig om invånarna, medborgarna.

Markus associerar samhällsarbete till att samhället bör tillhandahålla sina invånare en väl utbyggd samhällsservice. I ett längre resonemang tar han också upp fritidssysselsättningar och informationscentrum som exempel på samhällsservice. Vi tycker inte att detta helt faller in i vår definition av mobiliserande arbete då Markus inte nämner medborgarnas aktiva deltagande i förändringsarbetet. Deltagande anser vi vara en grundtanke i social mobilisering tillsammans med att människor redan på initiativtagande nivå är med och definierar behoven samt utformar verksamheterna.

Liksom Markus för även Karl in strukturförändrande tankar i sitt resonemang då han talar om mäns våld mot kvinnor och barn och hur viktigt det är att lyfta den typen av problematik för att göra folk medvetna om ojämlikheter.

Stefan i sin tur menar:

M.B: Om du får associera fritt kring när du hör social mobilisering, vad tänker du att det innefattar?

Det vet jag inte, jag har ingen koll på vad det skulle kunna innefatta. Det skulle kunna innefatta många saker.

M.B: Om du får spekulera lite, skulle du säga att du har jobbat med mobiliserande arbete någon gång?

Om jag ska dra ner till mitt arbete så som jag jobbar nu, jag skulle vilja kalla det social mobilisering när jag inventerar resurserna i nätverket, då när alla runt omkring ställer upp. Om man tittar på det på det sättet. Det är ju inget högre strukturellt plan utan det är ju då inne i systemiska nätverk då va och det är ju det jag jobbar med isåfall. Så det är ju som att man mobiliserar nätverk, det gör vi ju hela tiden och det är ju så vi jobbar helt och hållet i och med att klienten själv och dom runt om kring dom hjälper till att titta på vilka insatser, vad man kan göra tillsammans och vem som kan hjälpa till och hur vi kan underlätta det då (...) så det är det ju om man nu kallar det för social mobilisering. Vad var det andra du sa?

M.B: Samhällsarbete

Ja just det samhällsarbete. Det har jag ju hört talas om, men det har jag aldrig fattat vad det är riktigt...

Stefan säger sig initialt inte veta något om social mobilisering, fast gör sedan kopplingen till sitt eget arbetssätt. Där ger han uttryck för att jobba mobiliserande inom klientens nätverk där innebörden blir att fånga upp resurser hos individen och att samla resurser i nätverket runt klienten. Detta ser vi också som mobilisering, men vi saknar det sociala i mobiliseringsbegreppet då det inte finns ett större samhällsperspektiv inkopplat i arbetet. Vi talar i teorikapitlet om social mobilisering i nätverk snarare än i lokal gemenskap, men menar att nätverket är ett resultat av en gemensam strävan och ska bygga på frivillighet. Den typen av nätverk Stefan talar om handlar mer om nätverk som sammanförts på initiativ av socialtjänsten med utgångspunkt från den enskilde klientens behov.

Marie uttrycker sig på detta sätt:

I.S: Om jag pratar om samhällsarbete och social mobilisering, vad associerar du till då?

Ja herregud, vad sa du? Samhällsarbete? Vad jag tänker?

I.S: Ja, eller om det är något du har med dig från utbildningen, om det var begrepp som kom upp?

Ja, det gjorde vi ju på utbildningen, men jag kan ju inte säga att jag använder det nu, eller att jag tänker så på det nu...Nej, jag vet inte riktigt vad jag ska svara på det riktigt...

Marie känner igen begreppen men kan inte redogöra för vad de innebär. Likt Sara har Marie kommit i kontakt med begreppen under utbildningen men till skillnad från Sara kan hon idag inte redogöra för vad de innebär. Detta kan tänkas bero på att Sara i sitt jobb kommer i kontakt med tangerande arbetsmetoder vilket Marie inte gör.

Karin säger såhär:

Jag tänker på att hela samhället ska hjälpas åt. Att man har en gemensam linje uppifrån och neråt och gör det svårt för ungdomar att hamna i destruktivitet. Att man håller ihop. Det ska inte va så mycket splittringar som finns. (...) Social mobilisering, då tänker jag väldigt mycket på samarbete. Värderingsgrunder och mindre splittringar, ju mindre kryphål för ungdomen desto bättre funkar det.

Vi tycker att detta citat ger uttryck för att Karins förståelse av samhällsarbete och social mobilisering är att samhället ska hjälpas åt och samarbeta. Samarbetet syftar inte till att frigöra individen utan snarare att förhindra människor att falla utanför ramarna, det vill säga

minska kryphålen. Karins förståelse av samhällsarbete och social mobilisering kopplar vi till hennes myndighetsutövande funktion där hon i sin arbetssituation ständigt jobbar utifrån lagar och förordningar.

Här kan vi se lite kring hur våra informanter resonerar kring samhällsarbete och social mobilisering där vi menar att Sara är den som har tydligast kunskaper om ämnesområdet. Hon är samtidigt den som i sitt jobb som fältassistent arbetar mest förebyggande. Vidare kan vi se att Markus ger uttryck för ett strukturförändrande arbete men att han i sitt resonemang tar sin utgångspunkt i ett ovanifrånperspektiv som handlar om förändringar *för* invånarna, inte *med* invånarna. Det resonemang som Karl för om att medvetandegöra människor om mäns våld mot kvinnor och barn har också vad vi upplever som ett ovanifrånperspektiv.

Vi tycker oss se en skillnad i kunskaperna kopplat till i hur stor grad informanten jobbar med myndighetsutövande arbete. Det är de som jobbar inom myndighetsutövande verksamheter som ger uttryck för att inte ha kännedom om samhällsarbete och social mobilisering medan Karl, som sitter på en chefsposition, och Markus och Sara som jobbar utan myndighetsutövning har större kännedom.

Detta kan förstås utifrån Giddens struktureringssteori där informanterna i sitt yrke ses som aktörer inom en specifik struktur och vars handlingar styrs utifrån regler och resurser. Strukturen i detta fall är socialtjänsten där det främst inom de myndighetsutövande verksamheterna finns formaliserade regler till vilka informanterna måste förhålla sig. De formaliserade reglerna minskar vad Giddens kallar de allokativa resurserna, det vill säga möjligheten att påverka sin materiella omgivning, i det här fallet socialtjänstens utformning.⁷⁴ Där Giddens menar att de formella reglerna är underordnade de informella i människors interaktion menar vi att hänsyn måste tas till att socialtjänsten till sin struktur är uppbyggd på formella regler vilket således får ett avtryck i hur de informella reglerna skapas. Eftersom det är en myndighet som följer lagstadgade regler minskas organisationens rörlighet och det blir svårare att som enskild socialarbetare påverka reglerna. De formaliserade reglerna får genomslag i de informella reglerna, vilket innebär att lagarna ger förutsättningar för hur insatserna utformas. Utifrån att individen står stark i lagstiftningen får detta alltså genomslag i vilka insatser och arbetsmetoder som används. Metodanvändningen regleras inte enbart av formella regler utan styrs också av vilka informella regler som finns kring vad som anses vara effektiva insatser. Möjligheten att som enskild socialarbetare föreslå nya arbetsmetoder kan

⁷⁴ Johansson i Engdahl, 2001, s. 130ff

begränsas av de normer som finns på arbetsplatsen, vilket gör att nya förslag kanske inte kommer fram därför att det förutsätts att de inte kommer genomföras.

Till skillnad från Karin, Marie och Stefan jobbar Sara och Markus inte med myndighetsutövande och har heller inte lika många formella regler att förhålla sig till i sitt arbete. Vi tycker oss se att de har större möjlighet att självständigt utforma sina arbetsmetoder i samverkan med sina kollegor, vilket innebär att de har större allokativa resurser än de som jobbar myndighetsutövande. Att de formella reglerna är färre på arbetsplatsen kan innebära att de informella reglerna inte är lika starka och normerande, något som kan ge ett mer tillåtande klimat att influeras av andra arbetsmetoder och teorier.

Förekomsten av samhällsarbete och social mobilisering

Ett av våra huvudintressen i uppsatsarbetet har varit att titta på om samhällsarbete och social mobilisering förekommer som teoribildningar och arbetsmetoder inom socialtjänsten. Vi har ovan kunnat se att kännedomen om samhällsarbete och social mobilisering i sin helhet är ganska liten. En av informanterna uppvisar en stor kännedom, medan övriga informanter har vissa eller inga kunskaper. Vi har velat undersöka om det inom socialtjänsten ändå arbetas utifrån samhällsarbete och social mobilisering även om det inte är explicit uttalade arbetsmetoder. Vi har kunnat se att våra informanter inte har så stora kunskaper om metoderna i en strikt mening, men kan det vara så att de i praktiken använder sig av metoderna?

Vi tycker oss se *vissa* mobiliserande inslag i hur informanterna arbetar och förhåller sig till sina klienter. Särskilt är det i relationen mellan socialarbetare och klient där det upplevs som viktigt att klienten själv får ge uttryck för sin situation som vi finner mobiliserande inslag. Att låta klienten definiera situationen och vara med och utforma det fortsatta arbetet ser vi som en möjlighet till att bli socialt mobiliserande arbete. Sådär beskriver Markus ingången till ett lösningsfokuserat arbete:

Jag har jobbat med vissa killar som är superkriminella alltså... Man undrar hur dom har hunnit med skola och va kriminella. Ibland har man ju läst om det här och när man sitter med honom då blir ju ofta samtalet kring just de här kriminella handlingarna och det är ju egentligen inte intressant hur många inbrott han har gjort eller hur mycket hasch man har rökt eller, så det är ju egentligen inte... Man ska ju komma nånvart va och det är ju ett beteende som man ska... man ska ju hitta nåt annat, man ska ju fylla det med nånting annat och hur ska man då hitta det där andra? Det är ju det som är det intressanta. Jag ska ju inte finnas med i hans eller hennes liv i tio år förhoppningsvis. Vad kan vi hitta istället, vad fungerar redan?

Stefan säger såhär:

Jag kommer inte in och talar om hur saker och ting är och hur det ska vara va (...) Vi bemöter på samma nivå, vi lägger oss på samma nivå. Dom är experter på sitt eget liv och vi bara hjälper till att spegla det, att hitta det. Till att hitta sina egna svar, vad dom tycker.

Förhållningssättet att klientens berättelse är utgångspunkten är dock inte specifikt för social mobilisering utan återfinns även i andra teoretiska fält. Det Markus och Stefan ger uttryck för menar vi kan ses som delar av ett mobiliserande arbete, men för att arbetet ska kunna betraktas som social mobilisering krävs mer än att klienten innehar definitionsrätten i mötet och har en påverkan på vilka insatser som ges. Vi menar att inom det socialt mobiliserande arbetet ska klienten själv kunna styra vilken typ av insats denne upplever sig ha bäst hjälp av. Definitionsrätten och möjligheten att påverka blir en start på den demokratiseringsprocess som vi menar är en viktig del i det mobiliserande arbetet. Här finns också tanken om att det inte bara är en enskild individ som insatser riktas mot utan snarare ett kollektiv. Individens utveckling i kollektivet är viktig och då särskilt relaterat till kollektivets gemensamma utveckling. Den som vi ser jobbar mest med metoder som tangerar social mobilisering är inte helt oväntat Sara. I sin tjänst som fältassistent baseras hennes möten med ungdomar på frivilliga kontakter, skapade genom uppsökande arbete. Vissa ungdomar får hon kontakt med via socialtjänsten, men hennes tjänst karaktäriseras i stort av det frivilliga och uppsökande. Som exempel på mobiliserande inslag nämner hon själv vid intervjutillfället att hon för ungdomarnas talan gentemot politiker och högre tjänstemän och att hon uppmuntrar ungdomarna att själva agera påverkande i sakfrågor:

I.S: Det strukturella arbetet ni gör, hur ser det ut?

Vi har kontakt med politikerna. Vi är uppe i nämnden kanske två gånger per termin och förklarar hur situationen ser ut och vilka behov vi ser. Och vi försöker fråga ungdomar vad dom vill och det kan även va fritidsgrejer och sådär. Till exempel i [stadsdelen] så vill ungdomarna ha en egen skateboardramp nere i [område i stadsdelen] och då har vi uppmuntrat dom att skriva en namnlista och ge till politikerna och det har dom gjort nu då, så det ska nog bli.

Då ungdomarna i stadsdelen önskade sig en skateboardramp uppmuntrade hon dem att skriva namnlistor att lämna till politikerna, vilket de också gjorde med förmodat lyckat resultat. Detta menar vi exemplifierar den demokratiska aspekt som ingår i social mobilisering, då ungdomarna nu fått en upplevelse av att kunna påverka sin egen närmiljö. Troligtvis har detta

haft en stärkande effekt i gruppen av ungdomar. Vi tänker att det också haft en positiv effekt för fler än bara de aktiva ungdomarna, då rampen kommer fler till godo och även för att det ger en signal till andra om att det går att påverka sin närmiljö. Agerandet blir då ett gott exempel i området inte bara genom uppvisat resultat, utan även genom att ungdomarna delar med sig av sina erfarenheter mellan varandra. Där Sara säger att hon för ungdomarnas talan ser vi att hon får den funktion som företrädare vilken Sören Olsson lyfter fram som samhällsarbetsarens nya roll i dagens samhällsarbete.⁷⁵ Rollen blir en del av ett mobiliserande arbete då hon blir ett verktyg för att företräda ungdomarnas intressen. Sara försöker alltså påverka ungdomar mot att själva företräda sina intressen gentemot personer som har möjlighet att förändra det de är missnöjda med, vilket kan ses som ytterligare ett mobiliserande inslag.

Utbildningens betydelse

Vi har ovan fört en diskussion om kännedom och förekomst av samhällsarbete och social mobilisering inom socialtjänsten, där tyngdpunkten legat på metodanvändningen. Det går dock inte bortse från att även utbildningen av socialarbetare ger ett utslag i hur arbetsmetoder organiseras inom socialtjänsten. Socionomutbildningen blir ett första steg i en socialisations- och professionaliseringsprocess som syftar till att skapa en yrkesidentitet hos den enskilda personen. Under utbildningen presenteras orsaksförklaringar till, samt teorier och metoder för att lösa social problematik där vissa perspektiv är mer dominerande än andra. Vi tror att beroende på utbildningsort presenteras olika syner på social problematik och dess teoribildningar, vilket inverkar på hur innehållet i yrkesidentiteten utformas. I vårt material har vi funnit att de informanter som är mer individinriktade i sitt tänkande kring social problematik har utbildat sig här vid Göteborgs Universitet. Vi kan också se att de som utbildat sig på andra orter har inslag av mer strukturellt tänkande. Detta kan givetvis ha flera orsaksförklaringar än bara utbildningsort, det kan exempelvis ha med egenintresse och arbetsplats att göra. Vi menar dock att vårt resonemang om att utbildningsort påverkar innehållet i yrkesidentiteten stärks av att vi själva upplever att strukturinriktade förklaringsmodeller ges lite utrymme i relation till mer individinriktade modeller här på Göteborgs Universitet.

Man kan spekulera i hur stor utsträckning professionaliseringen av socialt arbete har betydelse för innehållet i utbildningarna. Att det har en betydelse är inte för mycket sagt, men

⁷⁵ Olsson i Sundh & Turunen, 1992, s. 320

i vilken mening blir svårare att avgöra. Ett förslag är att påverkan är mer åt det individinriktade behandlande vilket är det som har den starkaste professionsidentiteten i dagsläget.⁷⁶

Teori, arbetsmetoder och insatser

Socialtjänstens teori- och metodanvändning

Vi har ovan kunnat konstatera att samhällsarbete och social mobilisering i en strikt mening inte förekommer som arbetsmetoder inom de delar av socialtjänsten som undersökningen haft fokus på, även om vi kan se vissa inslag. Så vilka teoribildningar och arbetsmetoder utgår man då från i arbetet?

Alla våra informanter uppger att de jobbar utifrån ett systemteoretiskt tänkande där fokus till stor del ligger på nätverket kring individen. Även lösningsfokusering och det salutogena perspektivet är begrepp som återkommer hos flera informanter. Vi har träffat socialarbetare från tre olika stadsdelar i Göteborg och på samma sätt som de teoretiska perspektiven går igen i alla stadsdelarna gör även metoderna det. Till stor del jobbar man utifrån lösningsfokuserade samtal där klientens berättelse blir en utgångspunkt för det fortsatta arbetet. Motivationsarbete blir ett viktigt inslag för att motivera klienten till att ta emot ytterligare insatser. När informanterna jobbar med ungdomar får motivationsarbete många gånger riktas även till föräldrarna, då de inkluderas i nätverket i enlighet med det systemteoretiska tänkandet. Genomgående ses föräldrars delaktighet i sina barns liv som en viktig och central del i arbetet. Även insatsmässigt kan vi se en likhet i stadsdelarna där motivationssamtal, MST (Multisystemisk Terapi), kontaktperson/kontaktmannaskap, familjehem, ART (aggression replacement training) och i viss mån är även institutionsplaceringar enligt både SoL och LVU förekommande.

De tre stadsdelarna har olika förutsättningar då de skiljer sig åt dels till storlek och i sin socioekonomiska struktur. Fast även om områdenas problembelastning och innehåll i problematiken differentierar ser alltså insatserna och arbetsmetoderna likartade ut. Vi tänker att denna likriktning i metoder och insatser kan förstås utifrån socialtjänstens byråkratiska utformning baserad på lagar och regelverk. Socialtjänsten har i sitt uppdrag att garantera den enskilda medborgaren vissa rättigheter såsom skälig levnadsnivå, vilket gör att generella regler blir ett sätt att garantera att alla får tillgång till samma hjälp.⁷⁷

⁷⁶ Dellgran & Höjer, 2005, s. 257

⁷⁷ Johansson, 2007, s. 36

I Göteborgs kommun arbetas det just nu för att stadsdelarna ska införa en utrednings- och uppföljningsmodell som heter BBiC – Barnets Behov i Centrum.⁷⁸ Vi tänker att avsikten är att BBiC som modell är utvecklad för att kunna utvärderas, vilket kan ses som en del i socialtjänstens evidensbaserade kunskapsutveckling. Utav de stadsdelar vi kommit i kontakt med i vår undersökning arbetar en utifrån BBiC och i de andra två ska modellen snart införas. Ett flertal av våra informanter uppger att de märker av de ökade kraven på evidensbaserat arbete och att det till viss del får genomslag i hur arbetet organiseras. Det sociala arbetets metoder är i ständig förändring beroende av samhällsstrukturer faktorer. Idag påverkas samhället av specialisering och professionalisering inom och mellan yrkesfält, vilket i vardagligt tal refereras till som ”expertsamhället”.⁷⁹ Professionaliseringsdebatten återfinns vi även inom det sociala arbetet där många röster höjs för att stärka socionomens roll gentemot andra yrkeskategorier. Avsikten med att arbeta utifrån evidensbaserade metoder är att försäkra klienten god kvalitet på insatsen. I professionaliseringsdebatten framhävs dock risker med att det kan ge en ökad likriktning av arbetsmetoder inom socialtjänsten. Genom att arbeta utifrån färdigformulerade modeller riskerar klienten passas in i mallen snarare än att arbetet utformas utifrån klientens person och behov. Det kan också bidra till att socialtjänstens arbete cementeras kring vissa modeller och därmed minskar utrymmet för flexibilitet.⁸⁰ Vi ser som tidigare nämnts, en likhet i teorier och arbetsmetoder i de stadsdelar uppsatsen berör, vilket vi tänker kan förstärkas i och med ett införande av BBiC som modell.

Teoriens genomslag i arbetsmetoder

Av våra informanter har alla en klar bild av vilka teorier som används på sina respektive arbetsplatser och som de själva utgår från i sitt arbete. Vi kan se att teorierna har betydelse för hur arbetsmetoder sedan utformas och att kopplingen dem emellan är tydlig. Exempelvis används nätverksmöten som ett sätt att arbeta på vilket kan härröras ur det systemteoretiska tänkandet. Emellertid är det ingen entydig bild som våra informanter visar upp av teori- och metodanvändandet. Markus ger uttryck för följande:

Man pratar ju ofta om metod och jag sitter här och pratar mig väldigt varm om lösningsfokuserat... Men det har man ju gjort undersökningar på, att metoden är rätt oviktig

⁷⁸ BBiC – Barnets Behov i Centrum, är en utrednings- och uppföljningsmodell ”där barnets behov sätts i relation till föräldrarnas förmåga och faktorer i den omgivande miljön. Det ger en helhetsbild av barnet. (...) Systemet består av en serie formulär som följer hela ärendegången; från anmälan/ansökan, utredning till uppföljning av insatser.” Socialstyrelsen, 2007

⁷⁹ Ronnby, 1995, s. 223

⁸⁰ Dellgran & Höjer, 2000, s. 36

egentligen. Jag har förstått att det handlar ju mer om slumpen idag. Rätt person, vid rätt plats, vid rätt tillfälle. Det är det som ska förändra. (...) Metoden är ju ett hjälpmedel för mig som socialarbetare, för att jag ska känna mig trygg. Men det är ju ofta tillfälligheter.

Här kan vi se att Markus lyfter fram den lösningsfokuserade metoden som en metod han uppskattar, men att han ändå ifrågasätter hur stor betydelse metoder egentligen har. Han trycker på att oavsett metod så är det relationen mellan socialarbetaren och klienten som är det avgörande för att arbetet ska lyckas. Relationen kan uppstå och utvecklas som en konsekvens av ett metodmässigt arbete lika gärna som av slumpmässiga faktorer. Vi tolkar det som att Markus tonar ned betydelsen av metoder och ger större utrymme för att det finns andra faktorer som har betydelse i relationsskapandet och arbetet med klienter. Inte i meningen att metoderna är oviktiga för hans arbete, då vi utifrån intervjun kan se att han har ett aktivt metodanvändande i sitt relationsskapande till klienter. Vi tänker att dessa metoder blivit så självklara för Markus att han inte längre ser dem som metoder utan som ett för honom självklart sätt att bemöta klienter på. Utifrån Giddens kan Markus resonemang förstås som att hans kunskaper gått från att vara diskursivt medvetna till att bli praktiskt medvetna. Genom sina praktiska erfarenheter har Markus teoretiska kunskaper internaliserats till att bli en del av hans vardagliga handlingsmönster och det blir därför svårare för honom att se dem som metoder baserade utifrån teori.⁸¹

Generellt kan vi se att de av våra informanter som jobbar med ett direkt klientarbete har ett metodmedvetet agerande i sina bemötanden av klienter, vilket kan härröras till teoribildningarna. Här kommer återigen den enskilde klientens möjligheter att definiera sin egen situation i mötet med socialarbetaren fram som ett exempel.

Orsaksförklaringar till sociala problem

Som vi diskuterat i inledningskapitlet menar vi att orsaksförklaringen till hur sociala problem skapas borde vara ledande i utformningen av de problemlösande metoderna. Då vi diskuterade orsaken till sociala problem med våra informanter gjorde vi det utifrån vår vinjett⁸², vilket riskerar att ge ett styrt svar utifrån förevisad problematik, men att det ändå ger en förståelse av hur informanterna resonerar kring de sociala problemens uppkomst.

Stefan uttrycker sig såhär kring orsakerna till familjens problematik:

⁸¹ Johansson i Engdahl, 2001, s. 130ff

⁸² Se Bilaga 3

Först och främst så är det ju en familj som kommer från en utsatt del av världen och det finns fördomar mot dom i Sverige kan jag tänka mig. Om man tittar på det som helhet sett att det är därför det kan vara svårt för dom att etablera sig. Sen så ser jag på det svenska samhället... Misstänksamheten mot utländska utbildningar, att de skulle vara mycket sämre än svenska utbildningar, till exempel. Man tror att vi utbildar bäst och har man då utbildat sig nån annanstans så är det jättedåligt, lite grann så... Och då måste man göra en massa skitjobb, man måste städa och såna här grejer... Det kan ju leda till ett utanförskap och man blir ju inte så glad då om man är tandläkare eller lärare och så får man inte jobba som det, då är man ju idiotförklarad. Utifrån det så kanske det blir lite tråkigt stämning hemma på olika sätt och det är svårt att se det positiva alltid och då syns det i systemet om man säger så...

Markus, Stefan och Sara har tydliga samhällsstrukturella förklaringar där vinjettfamiljens situation har klara samband med deras svårigheter att etablera sig i Sverige. Informanterna ger förklaringar som rasism, boendesegregation, problem med att tillgodoräkna sig utbildning från hemlandet, bristande svenskundervisning och diskriminering på arbetsmarknaden. Detta är en del av resonemanget Markus för kring familjens situation:

Dom har problem med att komma in på den svenska arbetsmarknaden, det har ju med introduktionen att göra och det måste ju också ha med språkundervisning och sånt att göra kan jag tänka mig. Det har inte funkat med SFI [svenska för invandrare] kanske till exempel, men inte bara det, det är ju en diskriminering på arbetsmarknaden som det är...

Ovan nämnda faktorer får stor betydelse på individ- och familjenivå då de leder till ett utanförskap, svårigheter att bygga upp ett kontaktnät och i slutändan en minskad tro på förändring. Som Sara uttrycker det:

Att han [äldste sonen i vinjettfamiljen] inte har någon framtidstro kan ju hänga ihop mycket med att föräldrarna inte får något jobb också. Så att han skulle kanske också inspireras ifall de fick jobb (...)

Karin och Marie ger vissa strukturella förklaringar som arbetslöshet och utanförskap, men resonerar inte vidare kring hur dessa strukturer uppstår. De andra tre ger en väldigt tydlig bild av kopplingen mellan strukturella orsaker och familjens situation. Kopplingen är inte lika stark hos Karin och Marie vilka vi uppfattar lägger orsaksförklaringen mer runt de närliggande förhållandena kring familjen. Sånär lyder ett av Maries resonemang kring vinjettfamiljens situation:

Det är väl lite typiskt kanske det här, att det är föräldrar som ändå är utbildade, kommer hit och inte får jobb, det är väl det första jag tänker. Och att dom trots allt då är arbetslösa. (...) Dom har bott här i fem år, alltså... hur är språket? Kan de språket? Det vet man ju inte. Är det så att dom inte kan, kan ju det vara en del till att dom inte har jobb i alla fall utifrån de utbildningar dom har då. Vet inte vilket område dom bor i, alltså finns det jobb inom det området eller måste de pendla? Har dom bil?

Hon kan se att föräldrarna på grund av utländsk härkomst har svårigheter att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Frågorna om huruvida föräldrarna har möjlighet att pendla och om de har bil, tolkar vi som att hon undrar hur aktiva föräldrarna är i att lösa sin sociala problematik. Det kan ses som att hon ger uttryck för att familjen är medskapande till situationen.

Vi kan se att våra informanter till stor del ger strukturella orsaksförklaringar till uppkomsten av sociala problem. Även om det finns en viss nyansskillnad i detta är det ingen lägger tyngdpunkten i individuella orsaksförklaringar. Samtidigt framgår det att de teorier och arbetsmetoder socialtjänsten använder i sitt arbete inte syftar till att förändra det som anses vara orsaken till sociala problem. Nedan följer en diskussion om hur den enskilde socialarbetaren kan påverka socialtjänstens innehåll.

Handlingsutrymme

Utgångspunkten för vår diskussion om handlingsutrymme med informanterna har varit frågan i hur stor utsträckning de upplever att de kan påverka innehållet i insatserna de ger. Samtliga uppger att de har stort utrymme att påverka arbetet med klienterna, men flera nämner i samma mening att ekonomi och tid innebär en begränsning. Dessa faktorer är emellertid inte specifika för socialarbetaren inom socialtjänsten, eller inom någon annan verksamhet eller organisation. Det är snarare något vi tänker att de flesta organisationer brottas med.

Inom socialtjänstens verksamhet kan det ta sig uttryck på detta sätt:

Ibland hinner man inte [att göra en utredning] på fyra månader man har det i huvudet och oftast beviljar man insatser tidigare. Ibland kan det vara så att man inte väntar i fyra månader för att bevilja insats utan man gör utredningen jättesnabbt i huvudet, beviljar insatser och sen gör man utredningen under tiden. Ibland får man improvisera retroaktivt om...det är akut.

Det Karin berör här är att socialsekreteraren har fyra månader på sig att göra en utredning, men att detta inte alltid är nåbart på grund av hög arbetsbelastning. Tidspresen riskerar att

skapa en situation där utredningar utformas efter redan givna insatser. Som vi kan se blir förfarandet i omvänd ordning då utredningar egentligen syftar till att leda till beslut om eventuell insats. Här undergrävs således möjligheten att göra ett utredningsarbete baserat på en utredningsmodell, exempelvis BBiC, och insatser ges troligen på mer erfarenhetsbaserade kunskaper.

En hög arbetsbelastning innebär inte bara att befintliga modeller riskerar att inte komma till användning, utan också att det inte ges utrymme för att utveckla arbetsmetoder:

Jag tycker det är jätteviktigt [att testa nya metoder] sen kan man ju känna ibland att man har väldigt hög arbetsbelastning och då blir det inte det första man tänker att man vill prova något nytt. Ibland släcker vi bränder, ganska ofta gör vi det. Man måste få det att lugna ner sig och då blir det det här beprövade som man vet om, så tar man till det liksom. Men det är väl jätteviktigt tycker jag att prova olika saker, prova nya saker, det är viktigt att hitta andra alternativ. Eftersom det är individer vi jobbar med, alla är vi olika, alla behöver vi olika hjälp.

Maries resonemang här ovan belyser vad en snäv tidsram betyder för utvecklandet av alternativa arbetsmetoder till de redan befintliga modellerna.

Ekonomi är en faktor som också lyfts fram som begränsande för arbetet:

Nu så har vi en jättebegränsning (...) för [stadsdelen] har jättedålig ekonomi (...) det skulle börja en [fältassistent] efter nyår men dom har dragit in den tjänsten så länge, eller dom ska inte tillsätta den så länge för dom har så dålig ekonomi.

Sara som säger detta är just nu ensam fältassistent i sin stadsdel, men samarbetar med fältassistenter från en annan stadsdel. Hon nämner att de har som regel att inte bedriva uppsökande arbete på egen hand vilket gör att hon i sitt uppsökande arbete blir beroende av fältassistenterna från den andra stadsdelen. För hennes del innebär den indragna tjänsten att det blir svårare att utveckla arbetet i den egna stadsdelen.

Vi ser att socialtjänsten som en byråkratisk organisation sätter ramar för möjligheten att utforma arbetet, där lagtexter blir tydliga exempel på sådana ramar. Beroende på om socialarbetaren jobbar inom en myndighetsutövande verksamhet eller inte ser uppdragen olika ut och arbetet organiseras efter det.

Vi har ju inget myndighetsutövande här, det har vi ju inte. Så det är ju en begränsning i sig. Jag har ju inte hand om ekonomi på något sätt, alltså familjers ekonomi eller nåt sånt, så det är ju en

begränsning. Men det är ju en begränsning som vi har gjort (...) det är ju jättebra för oss att inte ha den biten.

Detta citat kommer från Markus som säger att frånvaron av myndighetsutövning är en begränsning men att det samtidigt ger annorlunda förutsättningar för att bygga upp en relation. Vi tolkar Markus som att begränsningen ligger i att han inte kan vidta myndighetsutövande åtgärder, men att det ger klienten större utrymme att definiera relationen. Markus resonerar senare i intervjun kring hur betydelsefullt det är att klienten är styrande i hur arbetet ska läggas upp.

Genom de ovanstående citaten och resonemangen har vi velat belysa hur socialtjänsten i sin byråkratiska utformning sätter ramar för en viss del av socialarbetarens arbete. Samtidigt finns det ett handlingsutrymme vilket blir särskilt tydligt i relation till klienten. I det direkta klientmötet finns vissa från byråkratin uppställda regler som ska tillämpas, men i mötet med människan måste hänsyn tas till den sociala interaktionen och klientens egen vilja, vilket kommer att påverka hur reglerna tillämpas.

Alla informanter uppger relationen som den viktigaste utgångspunkten för att ett förändringsarbete ska kunna komma till stånd. Om klienten kan ge uttryck för sin upplevda problematik och hur man vill bli hjälpt anses detta ge större chanser att skapa en varaktig förändring. Stefan uttrycker sig såhär:

Det är ju viktigt att dom är med va, det betyder väl allt. Det bästa är ju om dom kommer på insatsen, för då funkar det ju bäst. I de svåraste ärendena speciellt (...) då har man ju lyckats vända på alltsammans när man kan få dom att föreslå insatser. Förhoppningsvis inom det egna nätverket och systemet om man säger så, att det finns friska delar då som fungerar.

Att klientens egen delaktighet uppges ha så stor betydelse tror vi hänger samman med att teorierna informanterna uppger sig arbeta utifrån har en utgångspunkt i detta perspektiv. Det finns emellertid begränsningar för i hur stor utsträckning socialarbetarna har möjlighet att tillgodose klientens önskemål, exempelvis utifrån ekonomi. Således är socialarbetarnas allokativa resurser inte tillräckligt starka för att kunna påverka organisationens ekonomi för att tillmötesgå klienten. Med denna uppenbara begränsning i socialarbetarens handlingsutrymme gentemot den byråkratiska organisationen måste de auktoritativa resurserna användas. Det kan resultera i att man istället försöker styra klienten till att ta emot insatser som inte utmanar socialtjänstens resurser. Flera av informanterna säger att motivationsarbete är ett sätt att få med sig klienten i arbetet och ta emot insatser. Vi ställer oss

dock lite frågande till motivationsbegreppet och undrar vad det är man vill motivera till egentligen? Vill man motivera klienten till förändring eller motivera till en *viss form* av förändring utifrån de möjligheter socialtjänsten erbjuder?

På frågan om i hur stor utsträckning klienterna själva kan vara med och påverka vilka insatser de kan få och om de kan ställa önskemål, svarar Karin:

Jaja, visst. När dom kommer hit vet dom inte vad som finns så då berättar vi vad som finns utifrån problematiken. (...) Så kan dom säga vad som passar dem bäst.

LS: Om de har önskemål som inte finns klara, utformade, kan man möta det på något sätt?

Dom vet inte vad vi har, men har dom önskemål så kan jag föreslå vilka insatser som passar bäst. Oftast om dom har önskemål brukar man anpassa så det går bra. Sen kan det med tiden visa sig att det inte funkar så får man välja nånting annat. Men oftast möts man nånstans. Det kan vara så att dom vill ha insatser som vi inte tycker är bra, eller oftast så vill dom ha mindre än vad vi rekommenderar. Men vill dom absolut inte kan vi inte tvinga dom eftersom det är SoL, men vi kan motivera dom. Men oftast möts man någonstans. Sen måste man kompromissa någonstans, dom måste kompromissa, men det är oftast vi som kompromissar måste jag säga. Jobbar man frivilligt utifrån SoL så kan man inte göra så mycket mer än att motivera.

Vi tycker att detta citat belyser hur motivationsarbete kan få en prägel av att verka styrande i en viss riktning snarare än att verka förutsättningslös utifrån klientens önsknings. Detta är inte avsikten med det motiverande arbetet men vi ser att det får det innehållet på grund av det begränsade handlingsutrymmet inom organisationen. Det vi synliggör här är hur väl socialarbetarens roll inom socialtjänsten faller in i Lipskys teorier om gräsrotsbyråkrater. Det som karakteriserar gräsrotsbyråkraten är den direkta kontakten med klienten och handlingsutrymmet i relationen. I mötet med klienten hamnar socialarbetaren i en situation där både organisationens krav och klientens önsknings ska uppfyllas.⁸³ Om det uppstår en konflikt mellan dessa blir utgången troligare att socialarbetaren, snarare än att försöka förändra organisationen, försöker anpassa klientens önsknings efter organisationen. Det är i mötena med klienten som socialarbetarens kunskaper tar sig uttryck och gestaltas som en expertroll och används för att styra klienten i en viss riktning.

⁸³ Johansson, 2007, s. 42ff

Uppsummering

Vi har kunnat se att kännedomen om samhällsarbete och social mobilisering bland våra informanter är låg och att metoderna i sin helhet inte används inom socialtjänstens arbete. Här finns emellertid vissa mobiliserande inslag, bland annat att det anses viktigt med klientens delaktighet för ett välfungerande socialt arbete. Vi resonerar kring utbildningens betydelse för kännedomen om teori och arbetsmetoder och hur det kan påverka yrkesrollen i en viss riktning. Våra informanter har ett medvetet metodanvändande som följer arbetsplatsernas praxis. Teori- och metodanvändandet är likartat i de tre stadsdelar undersökningen berör vilket vi relaterar till den pågående professionaliserings- och kunskapsutvecklingen inom det sociala arbetet. Vidare diskuteras hur socialtjänstens formella och informella regler påverkar möjligheterna att som enskild socialarbetare utforma alternativa arbetsmetoder. Då socialarbetaren har begränsat handlingsutrymme blir det ofta så att klienten får anpassas till byråkratins ramar snarare än tvärtom.

7. Avslutande diskussion

Vi har velat föra en diskussion om samhällsarbete och social mobilisering inom dagens sociala arbete och vill här ta tillfället i akt att föra mer långtgående resonemang som sätter vår empiri i ett större sammanhang.

För oss har en viktig del i uppsatsarbetet varit att resonera kring hur social mobilisering kan förstås och se ut idag. Vi har velat lyfta upp social mobilisering som ett begrepp att föredra framför samhällsarbete, då detta fortfarande till stor del associeras till det lokalanknutna grannskapsarbete som utfördes på 1970-talet. Vi har diskuterat att nätverket snarare än den lokala gemenskapen bör vara utgångspunkten för ett mobiliserande arbete. Det utesluter inte att en lokal anknytning kan vara utgångspunkt för en gemenskap, men vi menar att gemenskaper kan ha andra plattformar än just det lokala. Vi ser att många gemenskaper idag har andra utgångspunkter än det lokala och att det i dessa finns lika goda förutsättningar för att jobba med mobiliserande arbete.

Social mobilisering är emellertid ingen metod vi finner inom socialtjänstens arbete utan snarare riktas myndighetens arbete mer till individen. Det finns verksamheter inom socialtjänsten som faktiskt har en mer grupp- och strukturinriktad prägel men det är också de som är mest utsatta i besparingstider. Exempelvis fanns det på 1970-talet i Göteborg betydligt fler fältassistenter än vad det har gjort det senaste decenniet. Utöver ekonomiska faktorer kan det också tänkas att det skett en förskjutning i synen på hur social problematik ska lösas. Det strukturinriktade arbete som var stort på 1970-talet har fått stå tillbaks för mer individinriktade teorier och arbetsmetoder, vilket skett i samklang med både en professionaliseringsdebatt och en ökad privatisering inom det sociala arbetet. Förvånansvärt är att de enskilda socialarbetarna i vår uppsats till stor del har en tydlig syn på orsakssambanden mellan samhällsstrukturer och sociala problem. Detta föranleder oss att fråga var diskrepansen mellan orsakssyn och problemlösande metoder uppstår? Ett sätt att resonera kring det är att tala om upplevelsen av att ha möjligheter till att påverka och förändra de strukturer som orsakar sociala problem. Vi tror att människors upplevelser av att kunna påverka samhällsstrukturer generellt sett är låg, vilket gör att det som socialarbetare upplevs som enklare att anpassa individen till strukturen. Socialarbetaren påverkas också av att det inom socialtjänsten finns normerande värden till vilka den hjälpsökande individen många gånger måste anpassa sig för att få del av insatserna. Många insatser är behäftade med motprestationskrav där individen måste förändra sitt levnadssätt för att socialtjänsten ska bevilja insatser. Detta styrker vår idé om nödvändigheten av social mobilisering inom det

sociala arbetet, då det inte har lika starka drag av normalisering utan till stor del bygger på individens självdefiniering. Genom att mobilisera större nätverk ökar också möjligheten att kunna förändra de samhällsstrukturer som socialarbetarna identifierar som orsaker till social problematik.

Socialtjänsten är en stor myndighet och vi har i denna uppsats endast sett en liten del av alla verksamheter. Kanske hade vi fått andra resultat om vi endast tittat på verksamheter som inte har någon myndighetsutövning eller på projekt som drivs under socialtjänsten. Frågan vi i efterhand ställer oss är om det överhuvudtaget går att bedriva social mobilisering i en myndighetsutövande verksamhet?

Vi är båda intresserade av vad vi uppfattar som den något komplexa roll socialarbetaren får i ett mobiliserande arbete. Ursprungsidén för uppsatsen var att titta på en verksamhet som jobbar med samhällsarbete och social mobilisering för att undersöka socialarbetarens roll. Vi menar att komplexiteten ligger i att som utomstående få rollen som ”expert” när arbetet syftar till att nätverket ska byggas utifrån de egna erfarenheterna och resurserna. Socialarbetaren ska vara igångsättare och stödjare i arbetet, men det blir lätt att man får en styrande roll som minskar initiativtagandet och definitionsrätten inom övriga nätverket. Vi vill se en utveckling av den sociala mobiliseringen i det samtida sociala arbetet och en viktig del i detta blir att diskutera och tydliggöra socialarbetarens roll. Andra relevanta diskussionsområden är inom vilka områden social mobilisering kan och bör bedrivas och på vems initiativ? Dessa frågor ser vi som starten på potentiella forskningsområden.

Denna uppsats lämnar oss med känslan att det socialt mobiliserande arbetet måste föras upp på agendan och bli ett reellt och viktigt alternativ till de arbetsmetoder som idag är dominerande inom det sociala arbetet. Vi började uppsatsen med att ge en tillbakablick över samhällsarbetets och den sociala mobiliserings uppkomst och hur metoderna var stora under 1970-talet. Sedan dess har det individinriktade sociala arbetet ökat i popularitet på bekostnad av det förebyggande och mobiliserande arbetet. Idag märker vi att det är professionalisering och evidensbaserat arbete som dominerar debatten inom det sociala arbetet vilket vi menar riskerar att tränga ut de arbetsmetoder som inte innehar en tydlig expertroll och som är svåra att utvärdera. Därför blir det än viktigare att lyfta upp social mobilisering och visa på långsiktiga och demokratiskt uppbyggda alternativ som förebygger snarare än behandlar sociala problem.

8. Referenser

- Dellgran, Peter och Höjer, Staffan (2000): *Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete*. (Akademisk avhandling). Institutionen för socialt arbete: Göteborg
- Dellgran, Peter och Höjer, Staffan (2005): "Rörelser i tiden. Professionalisering och privatisering i socialt arbete." *Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3*, s.246-267
- Denvall, Verner (2001): *Viljen vi veta, viljen vi förstå... Kunskapsbildning inom socialtjänsten*. Blekinge FoU-enhet: Karlshamn
- Denvall, Verner och Jacobson, Tore (red)(1998): *Vardagsbegrepp i socialt arbete. Ideologi, teori och praktik*. Nordstedts juridik: Stockholm
- Engdahl, Oskar (red)(2001): *Modern sociologisk teori*. Studentlitteratur: Lund
- Jergeby, Ulla (1999): *Att bedöma en social situation – Tillämpning av vinjettmetoden*. Nordstedts:Stockholm
- Johansson, Roine (2007): *Vid byråkratins gränser. Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientsrelaterat arbete* (3:e upplagan). Arkiv förlag: Lund
- Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur: Lund
- Larsson, Sam; Lilja, John och Mannerheimer (red)(2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Studentlitteratur: Lund
- Meeuwisse, Anna och Swärd, Hans (red)(2002): *Perspektiv på sociala problem*. Natur och Kultur: Stockholm
- Nordlander, Lars (2006): *Mellan kunskap och handling. Om socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbetet*. (Akademisk avhandling) Umeå Universitet: Institutionen för socialt arbete
- Ronnby, Alf (1995): *Den lokala kraften*. Liber utbildning: Stockholm
- Sundh, Kenneth (1999): *Socialtjänstens strukturinriktade arbete – utveckling, möjligheter och hinder*. (Akademisk avhandling) Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan: Stockholms Universitet
- Sundh, Kenneth och Turunen, Päivi (red) (1992): *Social mobilisering. Om samhällsarbete i Sverige*. Publica: Stockholm
- Turunen, Päivi (2004): *Samhällsarbete i Norden. Diskurser och praktiker i omvandling*. (Akademisk avhandling) Växjö University Press: Växjö
- Wahlberg, Stefan (1998): *Samhällsarbete – strategier för ett radikalt och humanistiskt socialt arbete*. Nordstedts juridik: Stockholm

Widerberg, Karin (2002): *Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur: Lund

Internetkällor

Socialstyrelsen. *BBiC – Barnets behov i centrum*.

http://www.socialstyrelsen.se/Amnesord/barn_ungdom/BBIC/ [2007-12-06]

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>
[2007-11-30]

9. Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide - socialsekreterare

Introduktion

Ålder?

Utbildningsort?

Annan utbildning?

Tidigare arbete?

Antal år i tjänst?

Nuvarande arbetsuppgifter (klientgrupper, typer av ärenden)?

Vinjetfrågorna

Vad du ser för förklaringsmodeller till den situation familjen befinner sig i?

Om du utgår från socialtjänstens nuvarande utformning, vilka möjligheter finns det att hjälpa familjen?

Vilken insats skulle du förorda?

Kan du se ytterligare alternativ?

Klientbemötande

Vilket är förfarandet vid ditt första möte med en klient?

Vilken information är viktigt för dig att veta för att kunna arbeta vidare med klienten?

I hur stor utsträckning är orsaken/bakgrunden till problemet intressant?

I hur stor utsträckning får klienten vara med och definiera insatsbehovet och typen av insats?

Värderingar, teori och metod

Har din syn på sociala problem förändrats från det att du utbildade dig till idag?

Vilka teoretiska utgångspunkter använder ni er av på arbetsplatsen?

Vad får det för genomslag i insatserna?

Utifrån de två sistkommande frågorna, skulle du säga att arbetet är individuellt eller strukturellt inriktat?

Arbetar socialtjänsten strukturellt? Hur?

Handlingsutrymme

I hur stor utsträckning kan du själv bestämma över innehållet i insatserna?

Upplever du att det finns begränsningar, i form av styrdokument och direktiv ovanifrån, för hur du kan bedriva ditt arbete? I så fall, hur?

Tycker du att det finns ökade krav på att arbetet ska vara evidensbaserat och kunna utvärderas?

Finns en konsensus mellan dig och dina kollegor kring vilka insatser som ska ges och hur?

Mobiliserande arbete

Talar ni något om alternativa arbetsmetoder till de metoder ni använder i arbetet idag?

Vad associerar du till om vi säger samhällsarbete och social mobilisering?

Har du jobbat med mobiliserande arbete i någon form?

Bilaga 2

Intervjuguide – enhetschef

Introduktion

Ålder?

Utbildningsort?

Annan utbildning?

Tidigare arbete?

Antal år i tjänst?

Nuvarande arbetsuppgifter?

Vinjetfrågorna

Vad du ser för förklaringsmodeller till den situation familjen befinner sig i?

Om du utgår från socialtjänstens nuvarande utformning, vilka möjligheter finns det att hjälpa familjen?

Vilken insats skulle du förordas?

Kan du se ytterligare alternativ?

Klientbemötande

Hur tycker du att relationen mellan klient och socialsekreterare bör se ut?

Anser du att det är så det ser ut här idag?

Diskuterar ni klientbemötande?

Vilken/vilka är det vanligaste insatserna ni ger?

Varför?

Värderingar, teori och metod

Vilken är din syn på uppkomsten av sociala problem?

Har den förändrats sedan du började här/chefsposition?

Vilka teoretiska utgångspunkter använder ni er av på arbetsplatsen?

Vad får det för genomslag i insatserna?

Tycker du att det är viktigt att det finns en konsensus på arbetsplatsen gällande innehållet i insatserna?

Skulle du säga att arbetet socialsekreterarna gör är individuellt eller strukturellt inriktat?

På vilken nivå arbetar du?

Arbetar socialtjänsten strukturellt? Hur?

Handlingsutrymme

I hur stor utsträckning går du in och påverkar innehållet i insatserna?

Upplever du att det finns begränsningar för hur du kan bedriva ditt arbete? I så fall, hur?

Tycker du att det finns ökade krav på att arbetet ska vara evidensbaserat och kunna utvärderas?

Hur tar det sig uttryck?

Mobiliserande arbete

Talar ni något om alternativa arbetsmetoder till de metoder ni använder i arbetet idag?

Vad associerar du till om vi säger samhällsarbete och social mobilisering?

Har du jobbat med mobiliserande arbete i någon form?

Kan du se att samhällsarbete och/eller mobiliserande arbete används på arbetsplatsen?

Bilaga 3

Bakgrund till intervju

Inför den kommande intervjun ser vi gärna att du läser igenom nedanstående vinjett och funderar över de bifogade frågeställningarna. Vi förväntar oss inte att du har några klart formulerade svar på frågorna då tanken med vinjetten snarare är att skapa en utgångspunkt för diskussion i intervjusituationen.

Stadsdelen X präglas av hög omflyttning, arbetslöshet över genomsnittet och nedgångna offentliga miljöer. Där bor familjen Y som kommer från iranska Kurdistan och anlände till Sverige för ungefär sju år sedan. De har haft uppehållstillstånd i knappt fem år. Familjen består av mamma Aida 45 år, pappa Farzin 51 år och sönerna Massoud 19 år, Araz 13 år och dottern Yasmina 16 år. Föräldrarna har haft betydande problem med att komma in på den svenska arbetsmarknaden och har i princip varit arbetslösa under hela tiden. Detta trots att de båda har akademiska utbildningar som lärare och tandläkare. De tillfälliga arbeten som de fått har inte motsvarat deras respektive utbildningar. Familjen lever på ekonomiskt bistånd. Den äldste sonen Massoud går sin sista termin på gymnasiet och ska därmed snart ta examen, men saknar bestämda framtidsplaner. Han har godkända betyg, men de är inte tillräckliga för att kunna vidareutbilda sig. Han rör sig i kamratkretsar där det förekommer en viss kriminalitet och droganvändning. Det är osäkert huruvida han själv nyttjar droger eller varit aktiv i kriminella handlingar. De yngre syskonen fungerar bra i skolan och har positiva aktiva sysselsättningar på fritiden.

Vi undrar hur du resonerar kring situationen och;

- vad du ser för förklaringsmodeller till den situationen familjen befinner sig i?
- om du utgår från socialtjänstens nuvarande utformning, vilka möjligheter finns det att hjälpa familjen?
- vilken insats skulle du förordas?
- kan du se ytterligare alternativ?

Tack på förhand!

// Magnus Bergström och Ida Svensson